

Restituiri

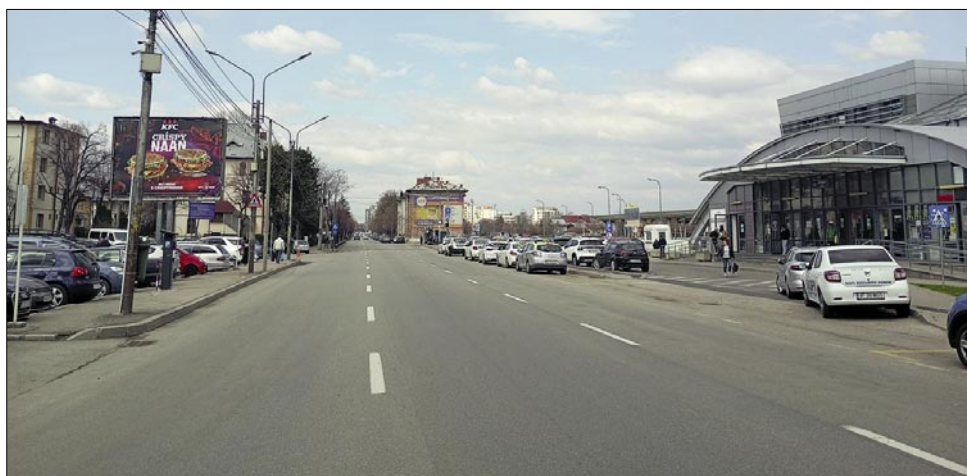
■ Pitești ■

Revistă document a Centrului Cultural Pitești

Anul XXII ■ Nr. 2 (80)/2026

Serie nouă ■ 4 lei

Gara Pitești (dreapta) și locuințele ceferiștilor (stânga) au fost construite pe bulevardul Regina Elisabeta (azi b-dul Republicii) de către concernul prusac al lui Henry Strousberg.

Strousberg era un om de afaceri german extrem de influent în domeniul construcțiilor feroviare. Presa europeană îl numea „regele căilor ferate”. Construisese linii feroviare în Germania și în alte regiuni ale Europei și era considerat un simbol al capitalismului industrial din secolul XIX. În 1868, guvernul român a semnat un contract cu Strousberg pentru construirea unei rețele feroviare importante. Printre liniile vizate se număra ruta Roman – București – Vârciorova, care urma să lege Moldova, Muntenia și zona Dunării de vestul Europei.

După finalizarea propriu-zisă a lucrărilor, compania germană urma să exploateze linia ferată timp de 90 de ani. Dar lucrările nu se desfășurau așa cum doreau autoritățile române care remarcă numeroase ilegalități (diferențe între măsurătorile guvernului și ale firmei, lucrări întârziate, dar plătite etc.). Până la urmă, pe 5 iulie 1871 este adoptată legea ce anula concesiunea căii ferate către consorțiul Strousberg.

În cele din urmă a fost inaugurată pe 13 septembrie 1872, în același timp cu darea în folosință a liniei de cale ferată Pitești - Chitila -

București. Gara veche a fost ultima supraviețuitoare a seriei de clădiri construite în 1872 de consorțiul prusac al antreprenorului Bethel Henry Strousberg pentru căile ferate române.

Gara veche a fost demolată, iar în locul acesteia s-a construit o gară modernă. Noua gară a fost finalizată în anul 2016. (ANDREI M. NECULAE)

Surse: Ovidiu E. Mot - Pitești, o istorie în date; Botez Constantin - Epopeea feroviară românească; Eugenia Greceanu - Ansamblul urban medieval Pitești; Petre Popa – Pitești 630. Memento.

Sumar

STUDII

dr. Marius ANDREESCU, *Incursiune în istoria științei contemporane. Mărturii despre adevărurile de credință ale creștinismului*

FILE DE ISTORIE

dr. Octavian DĂRMĂNESCU, *Două hărți inedite cu Piteștii vechi*

dr. Aurel RADU, *Nicola Kagheorghis, un meșter pietrar grec stabilit în Pitești. Câteva aspecte biografice*

dr. Marin TOMA, *Gust și mâncare în basmele românești*

Jean DUMITRAȘCU, *Despre revista de cultură ARGES, la 60 de ani, cu drag*

Restituiri Pitești

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC:

conf. univ. dr. habil Claudiu NEAGOE

lect. univ. dr. Marius ANDREESCU

conf. univ. dr. Constantin BĂRBULESCU

COLECTIVUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef: dr. Marin TOMA

Secretar de redacție: Simona FUSARU

REDACTORI:

prof. dr. Elena STEFĂNICĂ

prof. dr. Octavian DĂRMĂNESCU

drd. Adelina-Elena SORESCU

dr. Aurel RADU

RELAȚII CU PUBLICUL: Carmen SAITA

ADRESA REDACȚIEI:

Centrul Cultural Pitești,

Calea Craiovei nr. 2 (Casa Cărții)

Tel./fax.: 0248 219976

www.centrul-cultural-pitesti.ro

e-mail: restituiripitesti@gmail.com

Revista *Restituiri Pitești* apare trimestrial sub egida Consiliului Local și a Primăriei Pitești. Revista publică articole pe teme de istorie universală și românească, sociologie politică, antropologie socială și culturală, precum și documente variate din arhive.

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor revine în totalitate autorilor (art. 206 C.P.).

Reproducerea articolelor sau a documentelor publicate se poate face numai cu indicarea autorului articolului și a titlaturii revistei.

Textele și fotografiile aduse în redacție nu se înapoiază.

ISSN: 1583-5863

Editor - Centrul Cultural Pitești

Tiparul executat la VENUS PRINTING SOLUTIONS Iași

INCURSIUNE ÎN ISTORIA ȘTIINȚEI CONTEMPORANE. MĂRTURII DESPRE ADEVĂRURILE DE CREDINȚĂ ALE CREȘTINISMULUI

Dr. Marius ANDREESCU

**Cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice Acad. Andrei Rădulescu al
Academiei Române, Asociația Română de Filosofie a Dreptului și Filosofie Socială**

I. Introducere

Din perspectiva Tradiției Bisericii, raționalitatea profundă a lumii, întemeiată prin Logosul dumnezeiesc, exprimă faptul că fundamentele realității universului sunt date, nu construite sau inventate de om. Cercetările fundamentale din matematică, din fizica teoretică, precum și din alte arii ale cercetării evidențiază fundamentele realității, observându-se simetrii ale unei ordini profunde a lumii, manifestate printr-o ierarhie a creației și a existenței, imposibil de cuprins și de exprimat printr-o logică autonomă, immanentă, de tip analist.

„A mărturisi Adevărul Evangheliei despre Univers și despre vocația omului în societatea informațională de astăzi presupune curajul de a nu deveni prizonierii unor opinii impuse ideologic prin mediile tehnologice actuale, în care există riscul cultivării echivalenței dintre informație și cunoaștere”, afirmă Preafericitul Daniel Patriarhul Bisericii Române.

Caracterul finit al capacității de cunoaștere prin sensibilitate și prin rațiune a ființei umane poate fi exprimat prin sintagma: orice cunoaștere are limite. Înseamnă că și cunoașterea despre cunoaștere are limite și de aici că însăși cunoașterea despre limitele cunoașterii are limite. Deocamdată, istoria și logica cunoașterii nu au identificat existența vreunei forme de cunoaștere fără limite, chiar și cunoașterea matematică și logică. De aceea, se poate admite universalitatea și adevărul logic sau evidența enunțului: Orice cunoaștere sensibilă sau rațională are limite. Adevărurile de credință nu trebuie și nu pot fi demonstrate științific, dar descoperirile științifice de astăzi mărturisesc despre adevărurile de credință ale creștinismului. Cunoașterea prin credință nu este contrară cunoașterii științifice, ci o întregeste cu adevărurile revelate, depășind limitele rațiunii umane.

Știința și Ortodoxia nu sunt neapărat în conflict, ci pot coexista, spiritualitatea ortodoxă având o viziune mai deschisă către sensul științei decât unele abordări teologice occidentale, favorizând o apropiere culturală în contextul actual, bazată pe o înțelegere comună a căutării adevărului.

Spre deosebire de alte tradiții creștine occidentale, istoria Ortodoxiei nu cunoaște o prigoană instituționalizată împotriva științei (de exemplu, un echivalent al cazului Galileo Galilei). Biserica Ortodoxă a lăsat, în general, știința să-și urmeze cursul, conștientă fiind că paradigmele științifice sunt în continuă evoluție.

Ortodoxia nu respinge știința, ci o vede ca pe o cale de a înțelege creația lui Dumnezeu, iar anumite aspecte ale spiritualității ortodoxe (precum căutarea realității profunde, nu doar a celei vizibile) se aliniaza mai ușor cu spiritul științific.

În timp ce știința se concentrează pe cum funcționează lumea (mecanisme), Ortodoxia se concentrează pe de ce (scop, sens, relația cu divinul), dar ambele pot explora aceleași fenomene din perspective complementare.

Spiritul ortodox, prin accentul pus pe mister și pe experiența directă (nu doar pe dogmatismul moralistic), se potrivește mai bine cu spiritul critic și investigativ al științei moderne decât cu rigiditatea unor interpretări teologice mai vechi.

Știința se ocupă de lumea materială, de legile fizice și de cunoașterea empirică, folosind metode raționale și logice. Credința ortodoxă se ocupă de realitățile spirituale, de sensul existenței, de mântuire și de relația omului cu Dumnezeu prin revelație supranaturală.

Din perspectiva ortodoxă, adevărul științific și adevărul revelat (prin Scriptură și Tradiție) nu sunt contradictorii, deoarece ambele provin de la Dumnezeu, Creatorul lumii. Cunoașterea științifică

poate întări, în viziunea unor teologi, dogmele ortodoxe, oferind o mai bună înțelegere a măreției creației.

Numeroși oameni de știință de-a lungul istoriei și în prezent au fost și sunt creștini ortodocși practicanți, un exemplu notabil fiind Sfântul Luca al Crimeii, care a fost un chirurg renumit și, în același timp, arhiepiscop.

În esență, Ortodoxia consideră că știința este un instrument valid pentru explorarea creației, atâta timp cât nu se transformă într-o ideologie naturalistă exclusivă (scientism) care neagă realitățile spirituale.

II. Cunoașterea sensibilă și rațională, știința și limitele lor

În filosofia modernă a științei, epistemologia se împarte în cunoaștere sensibilă (prin simțuri) și rațională (prin intelect), iar știința, deși se bazează pe ambele, are limite specifice, implicând o permanentă depășire a cunoașterii sensibile și experimentale și o utilizare riguroasă a logicii, dar se lovește de misterul conștiinței, a ființei, de limitele observației (vezi fizica cuantică) și de întrebările metafizice, explorând realitatea concretă, dar lăsând nedesluite aspecte ontologice esențiale: ce este existența, realitatea, de ce există ceva mai degrabă decât nimic?; care este originea universului?; ce este viața și cum a apărut?; ce este omul și cum a apărut?; care este sensul existenței, al omului? și alte asemenea aspecte ontologice, ce nu pot fi cunoscute, înțelese, nici sensibil, experimental, nici exprimate prin construcții logice, matematice și orice fel de demonstrație rațională.

Cunoașterea obținută direct prin simțuri, percepții, oferă experiențe concrete despre lumea fizică, dovedite experimental. Această formă a cunoașterii epistemologice este baza pentru înțelegerea lumii imediate, de la culori la texturi. Obiectivitatea sa e relativă și nu poate ajunge la esența lucrurilor sau la universalitate.

Cunoașterea obținută prin rațiune, logică, concepte, principii, demonstrații este independentă de experiența directă, de concretul existențial, dar confirmată relativ prin experiment și aplicabilă procedurilor tehnologice. Riscă să devină pur speculativă dacă nu se bazează pe realitate, limitată de capacitatea de abstractizare umană.

Metoda cunoașterii științifice constă în utilizarea a două procedee: observă sensibilul (experimente) și îl explică rațional (teorii), creând modele

matematice și conceptuale. Testează ipotezele, căutând universalitatea și predictibilitatea, validând cunoașterea prin metode riguroase, considerate ca fiind metode științifice. Utilizează noțiuni, judecăți și raționamente. Este abstractă, generală și vizează structura internă, cauzalitatea și legile de funcționare a realității. Scopul epistemologiei este trecerea de la cunoașterea comună (subiectivă) la cea riguroasă, obiectivă și verificabilă.

Orice adevăr rezultat din cunoașterea științifică este relativ. Certitudinile științei sunt analitice și nu sintetice. Fiecare teorie științifică poate fi revizuită sau înlocuită, știința e un proces, nu un depozit de adevăruri absolute. Oricâte cazuri particulare am observa, nu putem fi 100% siguri că următoarea observație nu va contrazice legea stabilită (Karl Popper).

Cunoașterea științifică este dialectică, dar indiscutabil pe o linie ascendentă, constând în faptul că realitatea este cunoscută tot mai mult, dar numai în diversitatea ei fenomenală.

În esență, cunoașterea sensibilă ne dă date, rațiunea le organizează, iar știința le validează, dar ambele, împreună, nu acoperă toate aspectele existenței, lăsând loc filozofiei, artei și spiritualității adevărilor dogmatice revelate ale dreptei credințe ortodoxe.

Sfântul Arsenie Boca vedea știința ca o posibilitate de cunoaștere de la Dumnezeu, dar și ca o mare ispită ce poate duce la mândrie, trufie și uitarea lui Dumnezeu, subliniind că adevărata știință se îmbină cu credința, care înseamnă nu numai acumulare de cunoștințe, ci mai ales înțelepciune, iar cunoașterea științifică fără dreapta credință devine fără sens și chiar contrară binelui existențial, folosirea științei pentru perfecționarea armelor dovedind din plin acest fapt.

Sfântul Arsenie de la Prislop insistă pe unitatea care trebuie să existe între cunoașterea științifică și dreapta credință. A abordat relația dintre știință și credință dintr-o perspectivă integratoare, considerând că ambele provin de la aceeași sursă divină, dar avertizând asupra limitărilor și pericolelor mândriei intelectuale. De aceea considera știința ca pe o creație a lui Dumnezeu, un dar al lui Dumnezeu pentru om, o cale prin care putem înțelege mai bine lumea creată de El, dar nu ca scop în sine.

A avertizat că există o ispită a științei. Știința, de una singură, poate „umfla” mintea, hrănind mândria și trufia, transformându-se într-un idol, o capcană a diavolului. Părintele afirma că „știința purcede și ea de la Dumnezeu”, însă poate deveni o „mare capcană” atunci când hrănește trufia omului.

El sublinia că inteligența fără smerenie poate îndepărta omul de adevărul spiritual.

A observat că separarea brutală a științei de credință, apărută mai ales începând cu secolul al XVIII-lea, a dus la o criză spirituală și la o concepție de viață care exclude prezența lui Dumnezeu din univers, din viața omului.

Din nefericire pentru om, acest avertisment este astăzi o realitate, în epoca postmodernismului, a trans umanismului și a inteligenței artificiale, când mulți refuză să-l primească pe Dumnezeu adevărat, unic în ființă și întreit în Persoane, preferând să se închine idolilor vremurilor noastre.

Credința ca „asceză a rațiunii”: Sfântul Arsenie Boca descria credința nu ca pe o negare a rațiunii, ci ca pe o disciplinare a acesteia. În viziunea sa, rațiunea trebuie să recunoască propriile limite pentru a putea primi lumina divină. A utilizat adesea concepte din genetică și medicină pentru a explica legile duhovnicești. De exemplu, susținea că transmiterea ereditară a defectelor și păcatelor poate fi corectată printr-o viață morală înaltă, integrând astfel biologia în economia mântuirii.

Teologia sa a anticipat concepte moderne, precum neuroplasticitatea cerebrală, sugerând că rugăciunea și viața spirituală pot modifica structura interioară a omului.

Sfântul Arsenie de la Prislop afirma cu temei că dreapta credință este fundamentul, iar știința (în sensul larg de cunoaștere) ar trebui să o mărturisească, nu să o contrazică, ajungând la Adevărul suprem, care este Dumnezeu. Îndemna la un echilibru, unde omul de știință să fie și om de credință, folosind cunoașterea pentru bine, nu pentru a-L respinge pe Creator. În esență, pentru sfântul Arsenie Boca, știința și credința nu erau antagonice, ci trebuiau să lucreze împreună, credința oferind sensul și scopul, iar știința, instrumentul prin care se poate ajunge la o cunoaștere mai profundă a realității¹.

Există însă și deosebiri de esență între cunoașterea științifică și cunoașterea prin credință: „Sfântul are alte mijloace de aflarea adevărului. Lui i se revelează și i se descoperă o lume mai mare, temelia lumii acesteia. În conștiința lui nu are teorii, nici aparate, ci e angajată viața lui. Sfântul nu cercetează. Viața lui curată este mijlocul de cunoaștere a unei realități pe care cercetătorul savant n-o poate prinde niciodată”².

În acest context, considerăm că o importantă mărturie a științei despre adevărurile dreptei credințe ortodoxe este chiar recunoașterea și evidențierea limitelor cunoașterii sensibile și raționale privind existența. Aceste limite pot fi

depășite numai acceptând adevărurile de credință, așa cum mărturisesc toți savanții, oamenii de știință onești, de-a lungul istoriei științei, dar mai ales în perioada contemporană și modernă.

Existența omului în această lume este finită, la fel și tot Universul creat de Dumnezeu. Prin urmare, toate caracteristicile existențiale ale omului, inclusiv capacitatea rațională de cunoaștere a ceea ce este immanent și cu atât mai mult a transcendentului sunt finite, limitate de însăși caracteristicile firii umane.

Există mărturii ale oamenilor de știință onești din toate timpurile privind limitele obiective, absolute ale cunoașterii raționale și sensibile, și totodată mărturii ale adevărurilor de credință creștine. Câteva exemple în rândurile următoare.

Oameni de știință renumiți, de la Isaac Newton la Albert Einstein și Stephen Hawking, au recunoscut limitele științei, văzând în univers mistere ce depășesc rațiunea pură, iar credința (sau o formă de spiritualitate) a apărut ca o cale de a aborda marile întrebări existențiale (Originea, Scopul), sugerând că știința și credința nu se exclud, ci pot coexista, una explicând cum (mecanismele) iar cealaltă de ce (sensul), în spiritul unui univers armonios ce necesită atât observație, cât și contemplare.

Isaac Newton, deși un om al științei, a fost profund credincios, considerând legile universului ca dovezi ale unui Design divin inteligent, un creator rațional. Albert Einstein vorbea despre „sentimentul cosmic de uimire” în fața ordinii universului, un sentiment religios care nu se bazează pe dogme, ci pe respectul profund pentru legile naturii, recunoscând că știința nu poate răspunde la toate, lăsând loc misterului. El susținea că mintea noastră limitată poate percepe doar „mici detalii” ale unui spirit superior infinit, care se dezvăluie în structura lumii. Celebrul savant spunea că ceea ce putem cunoaște despre univers este comparabil cu ceea ce vede un purice aflat în coama leului din leul întreg. Celebra maximă a lui Einstein: „Știința fără religie este șchioapă, religia fără știință este oarbă” este și o mărturie a limitelor cunoașterii raționale omenești, dincolo de care se află adevărurile revelate ale creștinismului³.

Max Planck (Părintele Fizicii cuantice) credea că știința și religia nu sunt antagoniste, ci complementare. Știința abordează lumea fenomenală, religia pe cea a valorilor și sensului, iar pentru el, credința era esențială pentru a face față misterelor fundamentale. Planck a fost convins că știința nu poate elucida misterul ultim al naturii deoarece omul este el însuși o parte a misterului pe care încearcă să-l rezolve. „Oricine s-a angajat serios

În munca științifică de orice fel realizează că la intrarea în templul științei sunt scrise cuvintele: Trebuie să ai credință. Este o calitate de care omul de știință nu se poate lipsi”, spune celebrul fizician laureat al Premiului Nobel. El considera că atât religia, cât și știința necesită credința în Dumnezeu; pentru prima, El este punctul de plecare, iar pentru cea de-a doua, scopul final al fiecărui proces de gândire⁴.

Werner Heisenberg, celebrul fizician în domeniul fizicii cuantice, a recunoscut că descoperirile cuantice au arătat că realitatea la nivel fundamental este mult mai bizară decât o poate descrie limbajul clasic, sugerând că există aspecte ale realității pe care doar intuiția și poate chiar credința le pot atinge. Heisenberg a subliniat că progresul științific nu elimină dimensiunea spirituală, ci o pune într-o nouă perspectivă. „Prima înghițitură din paharul științelor naturii te va face ateu, dar la fundul paharului te așteaptă Dumnezeu”, ne spune celebrul fizician laureat al Premiului Nobel.

Stephen Hawking, deși ateu, a recunoscut limitele științei actuale în a explica originea universului (Singularitatea), lăsând loc „misterului” sau întrebărilor care depășesc instrumentele actuale, iar mulți filozofi și teologi au folosit scrierile sale pentru a discuta despre nevoia unei „cauze prime”. Pentru el, credința în Dumnezeu este „absolut rațională” și completează cunoașterea științifică, oferind un sens pe care cercetarea empirică nu îl poate furniza.

Francis Collins (Conducătorul Proiectului Genomului Uman), un fost ateu convertit la creștinism, argumentează că știința este metoda prin care explorăm lumea materială, dar nu poate răspunde la întrebările despre de ce existăm sau despre moralitate.

Știința se oprește la „cum” funcționează universul, dar nu răspunde la „de ce” există. Marile întrebări (originea vieții, conștiința, sensul existenței) rămân deschise. Mulți oameni mari de știință văd credința (sau spiritualitatea) ca pe o necesitate pentru a găsi sens și valoare, nu ca pe o contradicție cu rațiunea științifică. Sunt „două oglinzi” ce reflectă aspecte diferite ale unei realități unice. În esență, mărturiile lor sugerează că rațiunea științifică ne ajută să înțelegem mecanismele, dar modestia epistemologică (recunoașterea limitelor) deschide calea către o formă de „credință în mister”, o reverență față de ceea ce nu poate fi încă pe deplin cuprins⁵.

Dorința de a cunoaște, aspirația spre a înțelege existența, sensurile ei, de a pătrunde continuu și cât mai mult în tainele lumii materiale create este o

vocație a firii umane și o nevoie existențială de care depinde însăși posibilitatea existenței omului. Ea nu este un rezultat al evoluției naturale, așa cum încearcă să explice materialistii și ateii, ci este un dar al lui Dumnezeu pentru om, o caracteristică a conștiinței sale, sădită în ființa umană de către Creatorul ei. În cunoaștere, nu vom înceta niciodată să punem întrebări, inclusiv despre întrebarea însăși, nu vom înceta niciodată să perfecționăm mijloacele și instrumentele de investigare a realului, a lumii create; totdeauna vom dori să găsim răspunsuri la aceste întrebări. Suntem mereu în căutarea unor noi adevăruri demonstrate științific, dar și a adevărului absolut; dorim să avem certitudini și evidențe de conștiință, cu toate că toate acestea sunt întotdeauna valabile temporal, la un moment istoric dat și, prin urmare, relative. Această realitate este un aspect particular al devenirii universale, inclusiv a omului, a devenirii într-o ființă cum afirmă filosoful Constantin Noica. Dar dreapta credință arată că adevărata devenire a omului și a Universului, inclusiv a cunoașterii, este în Hristos, prin Hristos, spre Hristos.

În rândurile de mai jos, amintim câteva exemple ale limitelor ontologice ale cunoașterii, care, în opinia noastră se constituie implicit mărturisiri ale științei ale adevărilor revelate ale credinței ortodoxe.

Teoria cea mai cunoscută și asupra căreia există un consens aproape general al oamenilor de știință, și pentru care există dovezi științifice privind formarea Universului este cea care se numește „big-bang”. Termenul de Big Bang, în general, se referă la ideea că Universul s-a extins de la o singularitate primordială fierbinte și densă acum aproximativ 13,8 miliarde de ani. „Teoria Big Bang” este modelul care explică apariția materiei, energiei, spațiului și timpului, altfel spus a existenței Universului.

Teoria Big Bang⁶ este modelul cosmologic de la cele mai vechi perioade cunoscute, prin evoluția ulterioară. Modelul descrie modul în care universul s-a extins dintr-o stare de densitate foarte ridicată și temperatură ridicată și oferă o explicație cuprinzătoare pentru o gamă largă de fenomene, inclusiv abundența elementelor ușoare, fondul cosmic, microunde, structura la scară largă și legea lui Hubble, a expansiunii Universului, confirmată științific. Dacă legile cunoscute ale fizicii sunt extrapolate la regimul cu densitate cea mai mare, rezultatul este o singularitate, care este în mod obișnuit asociată cu Big Bang-ul. Fizicienii sunt indeciși dacă acest lucru înseamnă că universul a pornit de la o singularitate sau că cunoașterea actuală este insuficientă pentru a descrie universul

în acel moment. Măsurători detaliate ale ratei de expansiune a universului plasează Big Bang-ul cu aproximativ 13,8 miliarde de ani în urmă, ceea ce este astfel considerată a fi vârsta universului. După expansiunea inițială, universul s-a răcit suficient pentru a permite formarea de particule subatomice și mai târziu de atomi. Nori uriași ai acestor elemente primordiale s-au coalizat ulterior prin gravitație în halou de materie întunecată, formând stelele, planetele și galaxiile vizibile astăzi.

În privința posibilității de a cunoaște momentul formării Universului din singularitatea descrisă de modelul Big Bang există o limită absolută a cunoașterii raționale, descoperită și demonstrată de fizicianul Max Planck. În fizică această limită este marcată de constanta Planck. Aceasta este o constantă fizică fundamentală care reprezintă unitatea naturală de acțiune (energie $\times$ timp) în mecanica cuantică. Ea a fost introdusă de Max Planck ca factor de proporționalitate între energia și frecvența unui foton. Timpul zero este momentul în care universul avea vârsta 10-43 secunde după Big Bang. Aceasta este așa-numita barieră determinată de constanta Planck dincolo de care, mergând spre zero, mecanica cuantică nu mai e valabilă. Perioada de la 0 la așa-zisul timp zero (de la 0 la 10-43 sec.) se numește Epoca Planck.

În consecință, prin mijloacele de cercetare proprii cunoașterii raționale, omul nu va putea ști niciodată cum a fost creat Universul, în momentul 0, sau în Epoca Planck. Este nevoie de o altă formă de cunoaștere și anume cunoașterea prin credință. Modelul Bing-Bang al formării Universului arată unitatea dintre cunoașterea rațională și cunoașterea prin credință și inexistența unei contradicții dintre adevărurile științifice și cele ale dreptei credințe ortodoxe, aceste din urmă adevăruri nefiind un rezultat al rațiunii cunoscătoare umane ci revelate. Omul a fost creat de Dumnezeu cu această capacitate inteligibilă de a cunoaște și de a înțelege adevărurile de credință, desigur la limitele rațiunii omenești, create și finite.

Mulți teologi creștini contemporani (precum și Biserica Catolică și segmente din Ortodoxie) consideră că teoriile științifice (precum Big Bang) pot descrie mecanismele fizice prin care Dumnezeu a adus Universul la forma actuală, atâta timp cât se recunoaște că procesul a fost inițiat de Divinitate.

Oamenii de știință creștini, precum George Washington Carver, Georges Cuvier, Copernic, Isaac Newton și mulți alții văd adesea în știință o modalitate de a înțelege opera lui Dumnezeu, iar creaționismul (ideea că universul a fost creat de o ființă divină, conform interpretărilor textelor

religioase, inclusiv cele creștine) este o viziune care coexistă cu știința modernă, deși unii o susțin în opoziție cu teoriile evoluționiste, în timp ce alții o integrează, considerând că știința și credința nu se exclud, ci se completează, căutând o armonie între descrierile biblice ale creației și descoperirile cosmologice precum Big Bang-ul, susținând o „creație continuă” sau un „Dumnezeu ca Primă Cauză”. Mulți oameni de știință contemporani (fizicieni, cosmologi) care sunt creștini acceptă știința modernă a universului, dar văd în Dumnezeu motorul primar, „ceea ce a pus lucrurile în mișcare”.

Exemple de abordări: Creaționismul științific/Designul Intelligent care susține că complexitatea universului și a vieții necesită un designer inteligent; Teologia Creației care consideră că Geneza nu e un manual științific, ci o declarație teologică despre cine și de ce a creat, nu cum, integrând Big Bang-ul ca metodă a lui Dumnezeu.

În esență, perspectiva științifică modernă (Big Bang, cosmologie) și cea creștină (creația) pot coexista, mulți oameni de știință văzând știința ca explorând „cum” și religia ca răspunzând la „de ce”, fără ca una să o nege pe cealaltă. Totuși, din perspectiva dreptei credințe ortodoxe, cele mai multe dintre aceste mărturisiri sunt panteiste sau deiste, fapt care nu minimizează valoarea mărturisirilor oamenilor de știință despre adevărurile revelate ale creștinismului.

Georges Lemaître, preotul catolic care a formulat inițial bazele teoriei Big Bang, a susținut că nu există un conflict între știință și religie, considerându-le două căi diferite spre adevăr. John Polkinghorne, fizician și preot anglican, a argumentat că universul există prin voința lui Dumnezeu, iar Big Bang-ul poate fi înțeles ca mecanismul prin care Acesta a creat lumea. Francis Collins, cunoscut pentru conducerea Proiectului Genomului Uman, promovează ideea că datele științifice despre vârsta universului (aprox. 13,8 miliarde de ani) sunt compatibile cu credința într-un Creator.

Teoria Big Bang și Doctrina Creștină Începutul universului: Teoria Big Bang indică faptul că universul a avut un început, ceea ce este văzut de mulți teologi și oameni de știință creștini ca un suport pentru doctrina creației *ex nihilo* (din nimic)⁷.

Exclusiv pe calea cunoașterii raționale și demonstrative omul nu va putea niciodată explica viața, apariția ei, apariția omului. Ce este viața? Ce/cine este omul? Sunt întrebări care urmează firesc atunci când omul, prea mult ancorat în lumea materială, găsește totuși timp de reflecție, după actul de uimire cuprins în întrebarea fundamentală

„Ce este existența?”. Toate acestea se constituie ca marturii implicite ale adevărilor de credință privind apariția vieții și omului.

Există și mărturii explicite ale unor oameni de știință onești privind adevăurile revelate ale creștinismului privind originea vieții și a omului.

Oameni de știință onești recunosc imposibilitatea pentru cunoașterea rațională de a răspunde la întrebarea ce este viața și care este originea ei. „Nu avem o foarte bună definiție a vieții”, spune cercetătorul John Voigt de la Universitatea din California. „Ceea ce numim viață este un lucru prea abstract și nu putem spune cu exactitate care este linia de demarcare între viață și lipsa ei, în privința prezenței elementelor necesare”, a mai adăugat el.

Numeroși oameni de știință de prestigiu au oferit mărturii despre modul în care cercetarea originii vieții și a omului se armonizează cu credința creștină, argumentând că universul și complexitatea biologică indică existența unui Creator inteligent.

Francis Collins (genetician, fost director al NIH și al Proiectului Genomului Uman), unul dintre cei mai influenți oameni de știință contemporani, consideră că ADN-ul este „limbajul lui Dumnezeu”. El afirmă că nicio explicație pur naturalistă pentru apariția vieții nu este satisfăcătoare în prezent, detaliile rămânând extrem de „vagi” din punct de vedere științific. Collins susține o perspectivă numită BioLogos prin care Dumnezeu a ghidat procesul evolutiv pentru a crea ființe capabile de relație cu El. El vede în Legea Morală (conștiința umană) o dovadă care depășește explicațiile biologice simple, indicând o sursă divină⁸.

John Lennox (matematician și filosof al științei la Universitatea Oxford) argumentează că știința și creștinismul nu sunt în conflict, ci se completează reciproc. El subliniază că însăși capacitatea noastră de a înțelege universul prin rațiune este o dovadă că am fost creați după „chipul lui Dumnezeu” (Imago Dei). Lennox susține că originea vieții implică un cod (ADN) care necesită o sursă de inteligență, deoarece informația nu apare niciodată spontan din materie neînsuflețită⁹.

Allan Sandage (astronom, considerat tatăl astronomiei observaționale moderne), care s-a convertit la creștinism la vârsta de 50 de ani, a declarat că: „Lumea este mult prea complicată în toate părțile și interconexiunile sale pentru a fi datorată doar șansei. Sunt convins că existența vieții, cu toată ordinea din fiecare organism, este pur și simplu prea bine pusă laolaltă”. Sandage vede necesitatea unui principiu organizator. Pentru el, Dumnezeu este explicația pentru „miracolul

existenței” și pentru motivul pentru care există „ceva în loc de nimic”¹⁰.

Michael Polanyi, John Polkinghorne, Kenneth Miller sunt alți oameni de știință proeminenți care au scris despre intersecția dintre știință și credință, adesea subliniind că știința nu poate răspunde la întrebări despre apariția universului, a vieții și a omului, despre sensul existenței, lăsând loc adevărilor de credință ale creștinismului¹¹.

Teoriile evoluționiste, materialiste, prin care se încearcă explicarea vieții ca fiind trecerea evolutivă naturală de la materia anorganică la cea organică și de aici la apariția vieții s-au dovedit a fi în totalitate neadevărate și neconfirmate de realitate. De asemenea teoriile de factură tot materialistă care explică viața în general și a omului în special ca rezultat al funcțiunilor biologice ale organismelor se dovedesc a fi neadevărate.

Unii susținători ai „Designului Inteligent” argumentează că anumite structuri biologice sunt prea complexe pentru a fi apărut exclusiv prin mutații aleatorii, sugerând intervenția unei inteligențe.

Teoria Designului Inteligent (DI) postulează că anumite caracteristici ale Universului și ale vieții sunt mai bine explicate de o cauză inteligentă (un Designer), mai presus de lumea creată, decât de procese naturale, precum selecția naturală, fiind considerată de atei o formă de creaționism, deși adepții o prezintă ca teorie științifică, în timp ce, din nefericire, comunitatea științifică atee, specifică postmodernismului contemporan, o cataloghează drept pseudoștiință. Punctele cheie includ „ireductibila complexitate” (sisteme complexe care nu pot evolua gradual) și „complexitatea specifică” (informații precise), sugerând un proiect deliberat, adesea atribuit lui Dumnezeu de către susținători. Argumentează că structurile biologice sunt prea complexe pentru a fi apărut accidental, implicând un proiect. Postulează concepte de reductibilă complexitate: un sistem este ireductibil complex dacă eliminarea unei singure părți îl face să nu mai funcționeze (ex: un sistem imunitar complex), deci nu a putut evolua pas cu pas și complexitate specifică: inerția ADN-ului, cu secvențele sale precise, sugerează o inteligență, la fel cum un mesaj necesită un expeditor. Susține că atunci când un sistem prezintă un model complex care îndeplinește o funcție specifică (asemănător unui cod software sau unui limbaj), acesta indică prezența unui proiectant inteligent. Legile fizicii și constantele universale sunt atât de precis calibrate pentru a permite existența vieții, încât probabilitatea ca acest lucru să se întâmple din întâmplare este infimă.

Teoria a câștigat notorietate prin intermediul Discovery Institute în anii '90. Nu a putut fi infirmată prin argumente și dovezi științifice, ci prin una din puterile statului, cea a justiției. Un moment decisiv a fost procesul *Kitzmiller v. Dover Area School District* (2005), unde o instanță federală din SUA a decis că designul inteligent este un argument religios, nu o teorie științifică, și predarea acestuia în școlile publice la ora de biologie este neconstituțional. Nu este prima dată în istorie când statul ateu încearcă, fără a reuși, să înlăture, prin decizii judecătorești, lipsite însă de orice valoare euristică, mărturiile ale unor oameni de știință onești despre adevărurile de credință¹².

Viața este și rămâne o taină pentru cunoașterea științifică, dar o taină care se deschide și care poate fi înțeleasă printr-un alt mod de cunoaștere și anume cunoașterea prin dreapta credință. Taina vieții este descoperită omului, atât cât poate omul să înțeleagă prin revelația supranaturală, prin Sfânta Evanghelie, prin sfânta tradiție a Bisericii Ortodoxe și prin scrierile sfinților părinți. Este necesar ca ochii sufletului și ai inimii să se deschidă prin credință spre cunoașterea existențială mai presus de cunoașterea rațională; este necesar ca adevărurile dogmatice ale dreptei credințe să fie nu numai cunoscute, dar și trăite cu mintea care coboară în inimă și află acolo Împărăția lui Dumnezeu.

Cunoașterea rațională, științifică, nu poate explica originea sufletului, a conștiinței și nu poate răspunde, dintr-o imposibilitate obiectivă, la întrebările: Ce este sufletul omului? Ce este conștiința omului în toate formele ei de manifestare? Este un fapt obiectiv prin care, implicit, se mărturisesc adevărurile dreptei credințe, singurele care pot răspunde la aceste întrebări. Există și mărturiile explicite ale unor oameni de știință.

Originea sufletului și a conștiinței reprezintă unul dintre cele mai profunde mistere, fiind abordat diferit de știință și credință. Știința modernă nu studiază „sufletul” ca entitate separată, ci se concentrează pe creier și conștiință, considerând sufletul un concept filozofic/religios, dar explorând originea conștiinței prin neurobiologie (emergence), evoluție (darwinism, conștientizare) și inteligența artificială, adică la origine sufletul e văzut ca o proprietate emergentă a materiei complexe, nu ca o substanță imaterială.

Perspectiva Științifică (Conștiința ca produs biologic). Știința modernă, în special neuroștiința, tinde să considere conștiința un fenomen emergent al activității cerebrale. Neurobiologia încearcă să

explice conștiința, fără a reuși, ca fiind rezultatul interacțiunii complexe între miliardele de neuroni. Când activitatea cerebrală încetează sau este alterată (prin anestezie sau traumatisme), conștiința dispăre sau se modifică. Evoluționismul, inclusiv cel contemporan, susține, dar fără argumente certe, că rațiunea și conștiința au evoluat ca un avantaj de supraviețuire, permițând organismelor să proceseze informații complexe și să planifice acțiuni viitoare. Există și teorii în Fizica Cuantică, la fel, fără a fi dovedite prin metode experimentale, dar implicit apropiate de adevărurile revelate ale creștinismului, precum teoria Orch-OR (Penrose și Hameroff) care sugerează că conștiința ar putea proveni din procese cuantice la nivelul microtubulilor din neuroni, legând mintea de structura fundamentală a universului¹³.

Religiile și sistemele spirituale privesc sufletul ca pe o esență imaterială, distinctă de corp.

Creționismul. În religiile abrahamice (Creștinism, Islam, Iudaism), sufletul este un dar divin, creat de Dumnezeu în om, fiind partea eternă care supraviețuiește morții fizice.

Dualism. Filosofi precum Descartes au susținut că mintea (res cogitans) și corpul (res extensa) sunt substanțe diferite care interacționează, dar pot exista separat.

Reîncarnare. În religiile indiene (Hinduism, Budism), sufletul (Atman) sau fluxul de conștiință trece prin cicluri succesive de naștere și moarte, evoluând prin karma.

Conștiința umană este un concept complex ce se referă la percepția de sine, la capacitatea de auto-reflecție, la sentimentul moral și la percepția realității, având dimensiuni filosofice, religioase (vocea lui Dumnezeu), științifice (determinată genetic/cultural), literare („vocea interioară”) și juridice, fiind esențială în definirea personalității și a comportamentului etic. Conștiința omului este nucleul identității, un amalgam de percepție, moralitate, rațiune și spiritualitate, studiată din multiple perspective de-a lungul istoriei.

Nicio teorie științifică nu poate explica ce sunt sufletul și conștiința. Teoriile biologice și psihologice se dovedesc a fi neadevărate în această încercare raționalistă de a explica ceea ce nu este material. Savanți onești recunosc că funcțiile biologice ale creierului nu sunt cauza conștiinței și a sufletului uman. Mai mult, sunt oameni de știință care au demonstrat că raportul dintre conștiință și funcțiile creierului este altul decât cel materialist, biologic, în sensul că existența conștiinței determină funcțiile neuronale.

Omul, prin mijloacele cunoașterii raționale, poate aprofunda și cunoaște tot mai mult suportul biologic al vieții și al conștiinței, dar nu le poate explica, pentru că, așa cum am arătat, o asemenea înțelegere și explicație depășește capacitatea cognitivă a rațiunii umane. Este necesar ca aceasta să fie întregită de cunoașterea prin credință.

În perioada contemporană există oameni de știință onești care recunosc că, deși putem explica cum funcționează creierul, nu putem explica de ce avem experiențe subiective (cum „simțim” culoarea roșie sau iubirea).

Una dintre lucrările importante în domeniu este și cartea coordonată de Adrian Lemeni și Adrian Sorin Mihalache, „Viață și conștiință în orizontul temporalității”. Tema este de mare actualitate, cu numeroase implicații în aspectele care vizează întâlnirea dintre teologie, filosofie și știință. Problematika timpului este una extrem de complexă, constituind o preocupare constantă pentru tradițiile religioase ale lumii, pentru filosofie și știință. În societatea contemporană, bulversată de un ritm deosebit de accelerat al existenței, amplificat artificial prin tehnologiile informației, este imperios necesar să fie cultivate atât dimensiunea existențială a timpului ca durată și dăinuire a vieții umane în comuniune, cât și valoarea conștiinței umane care dă sens timpului și îl transcende spiritual prin aspirația la nemurire sau viață eternă. „Tradiția vie a Bisericii oferă înțelegerea timpului nu doar având semnificația de cronos, ca succesiune a unor secvențe temporale, ci timpul asumat în calitate de kairos, de timp binecuvântat și privilegiat, pentru înnoirea și transfigurarea existenței, ca șansă de sesizare a lucrării lui Dumnezeu în istorie și în viața concretă a fiecăruia dintre oameni, afirmă Preafericitul Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române”¹⁴.

Conștiința este o însușire a sufletului nemuritor creat de Dumnezeu. Nu este și nu poate fi redusă la o funcție biologică a psihicului uman, dar este adevărat că trupul susține conștiința după cum susține întreaga ființă umană, care evident este mai mult decât materie. Conștiința este personală, unică și unificatoare. Este personală, deoarece caracterizează omul ca persoană, nu este o abstracție, o idee filosofică. Totodată este unică, pentru că este irepetabilă, individuală, după cum și sufletul omului este unic și irepetabil. Este unitară, dar se manifestă în diferite forme. Astfel, se poate vorbi de conștiința existenței pe care fiecare persoană o are, dar și de conștiința de sine a omului. Este unificatoare, deoarece realizează la nivelul

fiecărui om unitatea existențială a fiecărei persoane, dar și a percepției, cunoașterii și raționalității existenței. Conștiința nu se identifică cu facultate cognitivă, de cunoaștere, pe care o are omul. Conștiința este temeiul posibilității cunoașterii senzoriale, raționale, sau a cunoașterii transcendente, mistice. În conștiință și în inimă, prin cunoașterea transcendentală, prin credință, iubire și trăire profundă, Dumnezeu ni se revelează prin lucrarea Duhului Sfânt.

Prin urmare, conștiința este o realitate obiectivă, nu o funcție subiectivă a psihicului uman. Explicațiile psihologice sau filosofice asupra conștiinței pot contribui în unele cazuri la descrierea conștiinței ca fenomen, dar nu la înțelegerea unitară a acesteia ca dar al lui Dumnezeu și însușire a sufletului nemuritor. Doar spiritualitatea ortodoxă conferă adevărata înțelegere a conștiinței ca realitate ontologică unitară și nediferențiată, explicând legăturile dintre persoană, viață, libertate, conștiință, ca daruri dumnezeiești. În opinia noastră, este absurd a se vorbi despre o conștiință artificială, a computerelor. Omul nu poate să creeze conștiința după cum nu poate să creeze viața sau sufletul. Natura nu este propria sa cauză.

Limitele obiective ale cunoașterii umane demonstrează finitudinea existențială a omului și mărturisesc implicit adevărurile revelate ale dreptei credințe, condiția omului ca ființă creată de Dumnezeu.

Noi putem cunoaște sensibil și rațional un fenomen, un existent din realitate, putem avea o experiență inteligibilă a realității, numai dacă fenomenul sau, în general, obiectul pe care vrem să-l cunoaștem, emite lumină sau una dintre formele radiației electromagnetice, care sunt componente ale luminii create. În lipsa luminii sau a radiației electromagnetice, omul nu poate cunoaște sensibil și rațional nimic despre acea formă de existență. Cel mult, existența unor obiecte ale Universului care nu emit lumină și nici un tip de radiație electromagnetică este demonstrată prin efectele pe care le produc asupra altor constituențe ale Universului, acestea din urmă fiind accesibile cunoașterii deoarece emit lumină, unul sau mai multe tipuri de radiație electromagnetică. Este și aceasta o limită absolută a cunoașterii sensibile și raționale de care este capabilă ființei umane.

Viteza maximă a luminii și a oricărei forme de radiație electromagnetică nu poate depăși 300000 km/s, fapt demonstrat științific și acceptat unanim. Distanțele din univers sunt uriașe și pentru unele corpuri lumina are nevoie de un interval de timp

îndelungat pentru a ajunge la noi. De exemplu, Luna o putem vedea de pe Terra și, bineînțeles, studia cum arăta în urmă cu o secundă și o fracțiune, iar Soarele cum arăta în urmă cu opt minute. Cele mai îndepărtate corpuri cerești observate până în prezent le vedem nu la momentul prezent al timpului nostru, ci cum arătau în urmă cu 13,8 miliarde de ani tereștri. Prin urmare, omul nu poate cunoaște Universul la momentul prezent, ci numai cum se înfățișa în trecut. Cunoașterea fenomenelor din Univers la momentul prezent este posibilă numai pentru cele aflate în imediata noastră vecinătate, pentru care lumina și radiația electromagnetică, într-un interval infim de timp, ce poate fi considerat momentul prezent, poate parcurge spațiul în interiorul acestui moment temporar.

Materia întunecată, pe care n-o putem vedea direct, dar despre care știm că trebuie să fie acolo datorită influenței atracției gravitaționale asupra stelelor care orbitează în oricare galaxie, reprezintă cam o zecime din cantitatea de materie din univers. Alte forme de materie întunecată n-au fost încă detectate (neutrini ce interacționează foarte slab cu materia au o infimă masă, deci pot constitui o formă de materie întunecată). În ultimii ani au apărut noi observații care au permis fizicienilor să postuleze existența unei energii încă neidentificate, deoarece nu se compune din radiații electromagnetice, nu emite lumină - energia întunecată.

În Univers există și antimaterie. În 1932 s-a confirmat existența antielectronului, iar în 1955 a fost descoperit antiprotonul. În Univers nu există o simetrie a numărului de particule de materie și antimaterie pentru că acestea s-ar anihila reciproc și n-ar mai fi nimic. Dar în loc de nimic există materie (cea detectabilă) și materie neagră (nedetectabilă, neradiantă, sau masa neagră a Universului). Deci, la nașterea Universului a existat o asimetrie în favoarea materiei. Știința nu poate oferi o explicație logică pentru această realitate și această imposibilitate este absolută, fiind o limită a cunoașterii raționale. Pentru motivele arătate mai sus, omul nu va putea cunoaște niciodată nimic despre compoziția și procesele fizice din interiorul găurilor negre, corpuri cerești cu o masă extrem de mare și a căror atracție este așa de puternică încât nici lumina nu le poate părăsi. Prezența lor este cunoscută de știință numai prin efectele pe care le produc asupra zonei din Univers unde există.

O altă limită absolută a cunoașterii raționale se referă la evidența conferită de sistemele demonstrative logice și matematice. Adevărurile

logice și cele matematice sunt de fapt evidențe formale dar care par infailibile, conferind certitudini absolute. Totuși, și în acest domeniu cunoașterea rațională are limite, fie prin relativitatea unor astfel de evidențe și certitudini formale, fie prin limite ale oricărui sistem demonstrativ logic sau matematic. Cu titlu de exemplu, teoreme geometrice care au fost considerate ca fiind adevărate și evidente absolute se dovedesc a avea o evidență formală relativă, cel mult valabilă pentru un segment al realului. Teoremele geometriei euclidiene sunt contrazise de geometriile neeuclidiene sau existența numerelor iraționale în matematică se opune teoriilor clasice ale acestei științe.

Logicianul, matematicianul și filosoful austriac Kurt Godel a elaborat și demonstrat teoreme ale incompletitudinii în logică și în matematică. Aceste teoreme au fost inspirate din opera logică a lui Leibniz și au arătat că rolul formalizării matematice introduse de logicianul David Hilbert este de nerealizat. Prima teoremă are însemnătate logică și conține importante implicații de ordin filosofic, fiindcă arată imposibilitatea unei formalizări complete a gândirii umane. A stabilit că în orice sistem deductiv, destul de complex pentru a include raționamente matematice, există teoreme matematice care nu pot fi rezolvabile în cadrul sistemului (nu pot fi nici demonstrate, nici infirmate). Astfel, orice sistem deductiv matematic sau logic formalizat este incomplet. Sau, în cadrul unui sistem deductiv formalizat complet există cel puțin o teoremă care contrazice premisele¹⁵.

III. Mărturii ale fizicii privind adevărurile de credință creștine

Există mărturii ale fizicii cuantice contraintuitive ale adevărurilor revelate de Dumnezeu ale dreptei credințe. Fizica cuantică și teologia creștină sunt domenii care, deși folosesc limbaje diferite, interacționează adesea în încercarea de a explica natura realității.

Fizica cuantică, prin fenomene ca superpoziția, entanglementul sau colapsul funcției de undă, a provocat discuții teologice în creștinism, unii văzând în incertitudinea cuantică o deschidere către un Dumnezeu creator, în timp ce alții au căutat armonizarea misterului cuantic cu credința, deși majoritatea teologilor consideră că știința și credința abordează realitatea din perspective diferite, fără conflict direct, fizica explicând cum, iar religia de ce.

Fenomene Quantice și Interpretări:

Superpoziția. O particulă există în mai multe stări simultan până la măsurare (un electron este în mai multe locuri deodată). Unii văd o analogie cu misterul înțelegerii lui Dumnezeu – El transcende realitatea noastră finită, fiind „în toate” și „în afara tuturor”.

Entanglementul (Inseparabilitatea Cuantică). Două particule rămân conectate instantaneu, indiferent de distanță. Sugerează o unitate profundă a universului, o interconexiune divină, adesea legată de conceptul de Logos sau de prezența lui Dumnezeu în creație. Sugerează o unitate profundă a universului, o interconexiune divină, adesea legată de conceptul de Logos sau prezența lui Dumnezeu în creație.

Colapsul Funcției de Undă. Măsurarea „forțează” particula să aleagă o singură stare, sugerând un rol al observatorului. Unii teologi au interpretat acest lucru ca pe o contribuție a conștiinței (chiar divine) la modelarea realității, deși explicațiile științifice sunt mai pragmatice.

Newton a creat un univers mecanicist, dar fizica cuantică a arătat că la nivel fundamental, realitatea e probabilistică, nu deterministă, deschizând ușa pentru rolul misterului.

Indeterminismul și liberul arbitru. În fizica clasică (newtoniană), universul era văzut ca un mecanism de ceasornic previzibil. Fizica cuantică a introdus Principiul incertitudinii al lui Heisenberg, care afirmă că nu putem cunoaște simultan poziția și impulsul unei particule. Este imposibil să cunoști cu precizie absolută, în același timp, atât poziția, cât și viteza (momentul) unei particule. Cu cât măsori mai exact unde se află, cu atât știi mai puțin despre încotro se îndreaptă. Aceasta nu este o limită a instrumentelor noastre, ci o proprietate fundamentală a universului. Această lipsă de determinism strict oferă un spațiu teoretic pentru existența liberului arbitru și a intervenției divine, fără a încălca legile fizicii. Mulți teologi consideră că universul este „deschis”, permițând lui Dumnezeu să acționeze în lume prin procese cuantice.

Rolul observatorului și creația. În mecanica cuantică, actul observării pare să „colapseze funcția de undă”, transformând posibilitatea în realitate concretă. Simplul act de a observa sau măsura un sistem cuantic îi schimbă iremediabil starea. În momentul în care „privim” o particulă aflată în

suprapunere, funcția sa de undă decade, iar particula este forțată să „aleagă” o singură stare fixă. Fizica cuantică a descoperit că atomii există într-o stare semi-reală, pur potențială și virtuală până când cineva îi privește cu o expectativă. Această expectativă, sau așteptare a privitorului, determină natura lor „reală” din acel moment. Tot așa, afirmă Biblia, credința – adică ceea ce observatorul crede și se așteaptă să vadă – determină natura realității unei persoane.

Unii gânditori creștini sugerează că universul necesită un „Observator Suprem” pentru a-și menține coerența. Aceasta rezonază cu ideea biblică din Epistola către Coloseni, care afirmă că în Dumnezeu „toate se țin împreună”.

Pe de altă parte, fizicienii din domeniul cuanticii afirmă că universul nostru ar fi un univers creat de observator, că trecutul, de pildă, n-ar avea existență până ce nu este înregistrat sau actualizat în prezent. John Wheeler susține că noi, ca observatori ai universului timpuriu, am contribuit la crearea acestor evenimente. El admite că pare o anomalie să susții că prezentul poate influența trecutul, însă trebuie avut în vedere că, în universul acesta al nedeterminării cuantice, ideile de „înainte” și „după” chiar nu au nici o semnificație. Trecutul e absolut irelevant dacă nu este actualizat în prezent, dacă nu-și găsește înregistrarea în prezent. Astfel, ființele umane dețin principalul rol într-un univers participativ în care orice observabilă este absolut dependentă de observator¹⁶.

Tunelizarea cuantică. Particulele pot „tunela” prin bariere de potențial (cum ar fi o barieră energetică) chiar dacă nu au suficientă energie pentru a le depăși clasic. Este un fenomen crucial în tehnologii ca microscopul cu sondă de scanare (STM) și în fiziunea nucleară. În lumea microscopică, dacă arunci o minge spre un zid, aceasta ricoșează. În fizica cuantică, o particulă are o probabilitate mică, dar reală, de a trece direct prin barieră, ca și cum ar traversa un tunel. Acest fenomen permite fuziunea nucleară în Soare și funcționarea tranzistorilor moderni.

Atât adevărurile de credință, cât și fizica cuantică, afirmă că lumina este mecanismul prin care totul există. Fiecare atom emite sau absoarbe lumină, așa că fiecare gând, cuvânt, faptă sau obiect se manifestă prin intermediul aceluiași proces. Totul este energie, iar temeiul universului este energia. Biblia este în acord cu această idee, afirmând că lumina este mijlocul prin care Dumnezeu a creat Universul și prin care El continuă să țină toate lucrurile laolaltă.

Modelul de cunoaștere a realității pe care ni-l propune fizica cuantică, demonstrează existența unui nivel de realitate care se află mai presus de timp, spațiu, energie și materie, dar are, în mod indubitabil, un efect causal asupra nivelului nostru material de realitate. Lucrul acesta, subliniază el, e foarte important nu doar pentru respingerea materialismului, ci și pentru faptul că ne oferă posibilitatea de a vorbi despre Dumnezeu și de a-L căuta pe Dumnezeu: „Știința ne-a sugerat, prin intermediul fizicii cuantice, faptul că singură nu poate furniza o imagine completă a realității. Ea a oferit un punct de pornire pentru o cale credibilă de a înțelege existența lui Dumnezeu, deoarece lumea nu se mai limitează la nivelul nostru de realitate”¹⁷.

Albert Einstein, Teoria relativității. Relația dintre teoria relativității și creștinism este un subiect interdisciplinar care explorează intersecția dintre legile fizicii și conceptele teologice despre timp, creație și natura lui Dumnezeu. Relația dintre teoria relativității și adevărurile de credință revelate ale creștinismului implică domenii precum cosmologia, metafizica și teologia. Deși teoria relativității este o descriere matematică a universului fizic, implicațiile sale au oferit noi perspective asupra unor concepte creștine fundamentale.

Teoria Relativității (și cosmologia modernă) descrie un univers vast, în expansiune, cu un început (Big Bang). Biserica acceptă aceste descrieri științifice ca fiind modul în care Dumnezeu a creat universul, ca o dovadă a prezenței lui Dumnezeu în creație. Prezența lui Dumnezeu este mărturisită și de faptul că legile fizicii funcționează constant (cum descrie Relativitatea).

Relativitatea arată că timpul nu este absolut (este relativ la viteză și gravitație). Timpul nu mai este un flux universal constant, ci o dimensiune legată de spațiu (spațiu-timp) care poate fi influențată de viteză și gravitație. Această descoperire sprijină viziunea teologică a Sfântului Augustin, care susținea încă din secolul al IV-lea că timpul este o creație a lui Dumnezeu, nu un cadru în care Dumnezeu există. Dacă timpul este relativ și creat, Dumnezeu este în afara timpului, este etern, este creatorul timpului și spațiului, realitate coerentă și din punct de vedere științific.

Majoritatea legilor fizicii fundamentale (ca legile lui Newton sau ecuațiile lui Maxwell) funcționează la fel indiferent dacă timpul curge înainte sau înapoi. Matematic, înlocuirea timpului în curgere de la trecut spre viitor cu timpul negativ lasă ecuațiile neschimbate. Singurul motiv pentru care percepem

timpul doar înainte este a doua lege a termodinamicii. Entropia (dezordinea) sistemelor izolate crește mereu, creând o „săgeată a timpului”.

În fizică, „timpul negativ” (sau, mai corect, „timpul înainte-înapoi”/„fluide de timp”) nu înseamnă călătorie în timp, ci un fenomen cuantic în care un sistem (precum un laser) se comportă de parcă ar merge înainte și înapoi în timp, un rezultat emergent din mecanica cuantică și manipularea cuantică, observat recent, care explorează subtilitățile timpului, dar nu contrazice curgerea normală a timpului în macroscopic.

Fizicienii au creat un sistem cuantic (un laser) care, prin manipulare precisă, simulează stări în care, local, fluxul temporal pare să se inverseze pentru un scurt moment, explicând astfel un comportament ciudat al fotonilor.

Experimente recente (consolidate în 2025-2026) au demonstrat că, în anumite condiții de tunelare cuantică, fotonii pot părea că petrec un „timp negativ” într-un mediu atomic. Aceasta înseamnă că particulele par să iasă din mediu înainte de a intra, un paradox care nu încalcă cauzalitatea, ci reflectă natura probabilistică a cuantei.

Conceptul de „timp negativ” nu este un termen standard în fizica cuantică, dar se referă adesea la ideea de inversare temporală sau cauzalitate inversată în anumite scenarii teoretice, în timp ce în Creștinism timpul este liniar (Trecut-Prezent-Viitor), dar cu dimensiuni eshatologice (sfârșitul lumii), contrastând cu viziunea cuantică abstractă, deși unii teologi pot explora aspecte ale eternității sau non-timpului divin. Fizica cuantică explorează particule care pot părea că „călătoresc înapoi în timp” (antimateria - pozitroni) sau procese reversibile, în timp ce Creștinismul se concentrează pe temporalitatea creației, a mântuirii prin Hristos și a Împărăției lui Dumnezeu, unde timpul are un scop divin, nu este un ciclu negativ.

Cu toate acestea, fizica timpului negativ demonstrează relativitatea dimensională a timpului creat, el este un cadru existențial care permite omului prin lucrarea mântuitoare a Domnului Iisus Hristos, dar și prin lucrarea omului, prin trăire (timpul kairos) să se reîntoarcă din cădere la Dumnezeu, să „răscumpere timpul”. Viața noastră pe acest pământ stă sub semnul trecerii și al morții. Din acest motiv, din cele mai vechi perioade ale existenței sale, omul a căutat un timp care să poată fi rețrăit, adică să fie reversibil. Acesta este timpul sacru, un timp „recuperabil”, „circular”, față de timpul profan sau istoric, marcat de evenimente ireversibile și, deci, „liniar”. Timpul sacru poate deveni realitate pentru fiecare dintre noi, prin

dreapta credință. Este timpul în care poate să se regăsească pe sine, să răscumpere timpul profan pierdut, să se înscrie în devenirea bună în timp, cu Hristos, prin Hristos, spre Hristos. Regăsirea timpului pierdut în timpul sacru circular este la îndemâna noastră prin fapte bune, pocăință, iubire și iertare.

„Răscumpărați vremea! Astfel sună cuvintele Sfântului nostru Părinte, Pavel apostolul. Întrebi ce înseamnă: răscumpărați vremea. Fericitul Ieronim tâlcuiește astfel: „Când întrebuițăm vremea pentru fapte bune, atunci o răscumpărăm”. Fericitul Teofan Zăvorâtul spune: „A întoarce vremea în propriul folos spre propriile scopuri veșnice”. Cuvintele apostolului lui Dumnezeu au un înțeles asemănător cu cel al cuvintelor lui Dumnezeu: neguțătoriți până Mă voi întoarce. Iar când Se va întoarce El, altfel spus, când va veni din nou Hristos să judece lumea, ne va întreba cum am neguțătorit cu talanții dați nouă; cum am întrebuițat vremea vieții noastre; dacă am dat ieftin pentru scump, ca Iacov, sau scump pentru ieftin, ca Esau; dacă ne-am plecat smintelilor acestui veac trecător și ne-am vândut sufletul pentru dulcea amărăciune pământească sau am dat totul pentru sufletul nostru.”

Sunt argumente pentru care considerăm că „timpul negativ” la care se referă fizica modernă este o mărturisire a științei despre adevărurile revelate ale dreptei credințe ortodoxe. Creștinismul, deși vorbește despre un timp eshatologic (sfârșitul lumii) și veșnicie, nu contrazice natura relativă a timpului fizic, ci îl integrează într-o viziune mai largă.

Teoria relativității generale a stat la baza modelului expansiunii universului, care a condus la teoria Big Bang-ului. Aceasta rezonază cu doctrina *Creatio ex nihilo* (crearea din nimic). Faptul că universul are un început temporal a fost văzut de mulți teologi ca o confirmare științifică a Genezei. Descoperirea centrală a relativității este că lumina (și nu spațiul sau timpul) reprezintă singura constantă din Univers. În același timp, Biblia afirmă că Dumnezeu este Lumină, singura constantă în tot Universul. „Biblia afirmă că Dumnezeu este Lumină, iar Dumnezeu este constanta noastră.”, afirmă fizicianul Marck Hicks. Autorul susține că descoperirile din fizica cuantică (care explorează realitatea la nivel subatomic, non-localitatea) și teoria relativității (spațiu-timp, univers vast) nu contrazic, ci, de fapt, susțin sau rezonază cu anumite concepte biblice despre creație, realitate și creator. Hicks sugerează că, dincolo de aparențe, structura fundamentală a universului descrisă de știință și cea descrisă de textul sacru sunt compatibile, indicând o viziune unitară asupra

lumii. Această perspectivă este adesea întâlnită în literatura apologetică creștină, care încearcă să răspundă provocărilor științei moderne, reinterpretând texte și concepte¹⁸.

Einstein, deși nu era un creștin practicant (se descria mai degrabă ca un panteist influențat de Spinoza), vorbea adesea despre „Inteligența superioară” care se relevă în legile naturii. Creștinismul folosește complexitatea și precizia legilor relativității ca argument pentru existența unui Logos (o rațiune divină). Faptul că universul este inteligibil și urmează legi matematice stricte este văzut ca o prezență a unui Creator ordonat.

Teologia creștină respinge relativismul moral (ideea că nu există adevăr absolut), dar acceptă relativitatea fizică ca pe o descriere corectă a funcționării lumii materiale create de Dumnezeu. Pentru gândirea creștină modernă, teoria relativității nu este o amenințare, ci un instrument care a lărgit înțelegerea asupra măreției universului. Ea a mutat dialogul de la un univers static și etern la unul dinamic, cu un început clar, oferind un teren comun între știință și credință¹⁹.

Entropia și adevărurile revelate ale creștinismului. Relația dintre entropie (Legea a II-a a Termodinamicii) și creștinism este un subiect fascinant unde știința întâlnește teologia, fiind adesea folosită pentru a argumenta atât începutul, cât și sfârșitul lumii. Mulți apologeți creștini folosesc entropia pentru a susține că universul nu este etern. Dacă universul ar fi fost infinit de vechi, conform legilor termodinamicii, acesta ar fi ajuns deja la o stare de echilibru total („moartea termică”), unde nicio energie nu mai poate fi utilizată. Faptul că încă avem stele arzătoare sugerează că universul a avut un început, punct care rezonază cu conceptul biblic de Facere (Geneza 1:1).

Entropia măsoară gradul de dezordine. Argumentul designului inteligent sugerează că viața, fiind un sistem cu entropie scăzută (extrem de ordonat), nu ar putea apărea pur accidental într-un sistem care tinde natural spre haos, fără o sursă externă de informație sau energie „creatoare”.

Creștinii folosesc deseori ideea de entropie, bazată pe efortul de a menține ordinea, pentru a explica că, la fel cum un sistem rece (frigiderul) necesită energie (electricitate) pentru a se opune dezordinii, omul are nevoie de Dumnezeu pentru a se opune decăderii spirituale. Când omul se depărtează de Dumnezeu, el nu mai primește energia necesară menținerii ordinii morale și spirituale, permițând entropiei (păcatul, egoismul) să preia controlul. Întoarcerea la Dumnezeu (prin

credință, rugăciune, sacramente) este văzută ca un act de „reîncărcare” spirituală, aducând ordine (sfîntenie) în locul dezordinii. Știința prezice că entropia va duce în cele din urmă la stingerea universului. Creștinismul oferă o perspectivă complementară: o intervenție divină care va transcende aceste legi fizice. Conceptul de „Cer nou și Pământ nou” din Apocalipsa 21:1 implică o stare a existenței unde degradarea (entropia) și moartea nu mai sunt forțele dominante.

Fizica nemuririi și dogmele creștine. Frank Tipler explorează în cartea „Fizica Nemuririi” („The Physics of Immortality”) o viziune în care știința, în special cosmologia, poate susține și chiar realiza conceptul creștin de nemurire și înviere a morților printr-un colaps al universului (Big Crunch), oferind o mărturisire pentru adevărurile de credință ale creștinismului revelate prin teoria informației și computere cuantice, unind astfel fizica modernă cu teologia. Tipler postulează că universul se va prăbuși într-un Big Crunch, iar această singularitate finală ar putea permite procesarea infinită a informațiilor, creând o simulare a vieții eterne. El sugerează că inteligența artificială (AI) ar putea fi dezvoltată la un nivel cosmic, capabilă să reconstituie conștiințele individuale din informațiile lăsate de-a lungul vieții, realizând o formă de înviere computațională.

Tipler încearcă să arate că o fizică avansată, care include gravitația cuantică și cosmologia, poate valida anumite doctrine creștine, cum ar fi judecata de apoi și nemurirea sufletului, prin mijloace științifice. Conform teoriei sale, Punctul Omega este o singularitate cosmologică viitoare, atotștiutoare și atotputernică, care acționează ca un fel de Dumnezeu. La acest punct final al universului, viața inteligentă va prelua controlul asupra întregului cosmos și va recrea virtual toți indivizii care au trăit vreodată. Tipler susține că, la Punctul Omega, va avea loc o înviere fizică a morților. Sufletul uman este echivalat cu un program software care rulează pe hardware-ul creierului, iar acest program ar putea fi descărcat și rulat într-o realitate virtuală, oferind nemurirea fizică (sau o formă de „trup glorificat” compatibilă cu descrierile Noului Testament).

Deși Tipler folosește terminologia creștină, conceptul său de Dumnezeu ca o mașină Turing infinită la sfârșitul timpului se abate semnificativ de la viziunea tradițională a unui Dumnezeu transcendent, creator și personal. Unii teologi consideră că viziunea sa este greu de reconciliat cu teologia creștină tradițională, deși recunosc efortul său de a găsi compatibilitatea dintre știință și

credință. În esență, Tipler încearcă să construiască o punte între știința modernă și credința religioasă, oferind o „fizică” pentru nemurire, chiar dacă abordarea sa rămâne una controversată²⁰.

Principiul antropic este o sinteză modernă a concepțiilor teleologice din știință, filosofie și teologie. Față de generalitatea concepțiilor teleologice, acest principiu este axat pe explicarea și înțelegerea locului și destinului omului în univers, a scopului și finalității existenței umane.

Cine suntem noi, oamenii? Care este legătura noastră cu lumea creată? Care este sensul și scopul existenței? Pentru ce universul și noi existăm așa și nu altfel? Sunt câteva din întrebările la care răspund cu argumente științifice inițiatorii și susținătorii principiului antropic. Principiul antropic implică existența Creatorului, a Persoanei Supreme a lui Dumnezeu și cunoscut de drept măritorii creștini în revelația naturală și mai ales supranaturală.

Dr. Marin Mihalache arată în acest sens cine suntem noi oamenii „pe care Pronia Divină ne-a blagoslovit atîta și ne-a pus la dispoziție gratuit toate resursele naturale ale pămîntului; ne-a așezat la răscruci de coordonate spațiale providențiale; a întins pe ceruri năvoade invizibile de forțe gravitaționale să nu ne împiedicăm cumva și să cădem în hăul spațial, să nu ne pierdem din caruselul planetei din cauza vitezei de rotire; a creat atîtea legi elegante ale fizicii, ale chimiei și ale naturii toate acordate după un diapazon perfect, divin precum corzile unei viori care vibrează la unison și în perfectă armonie cu întreg universul?! La acest semn de mirare și nedumerire, la acest semn de exclamație al nostru se pare că ar răspunde acum științific și convingător Principiul Antropic. Pe scurt, științific și filozofic, principiul a fost formulat astfel: Universul are proprietățile pe care le are și pe care omul le poate observa, deoarece, dacă ar fi avut alte proprietăți, omul nu ar fi existat”²¹.

Creștinismul susține că Dumnezeu a creat universul cu un scop, iar omul este creat după chipul Său, capabil de relație cu Creatorul. Principiul antropic întărește ideea că un univers „proiectat” este mai plauzibil decât unul „accidental”.

S-a demonstrat că lumea acesta nu este rezultatul hazardului, a jocului legilor și forțelor naturii. „Dumnezeu nu dă cu zarul”, spunea Einstein. Necesitatea existenței acestei lumi, singura care face posibilă existența vieții și a omului, este acum afirmată și demonstrată științific, în mod deosebit de susținătorii principiului antropic.

În situația în care constantele fundamentale ale materiei și energiei ar fi fost altele, Universul nu s-ar fi format sau compoziția și forma acestuia ar fi

fost cu totul diferită, neprielnică pentru viață. În situația în care Pământul ar fi fost altfel poziționat față de Soare sau Sistemul Solar ar fi avut altă poziție în Galaxie, iar viața și omul nu puteau exista. Sunt foarte multe dovezi ale științei în acest sens. Cea mai mare parte a experiențelor științifice și a calculelor făcute în ultima vreme, mai ales din domeniul astrofizicii, confirmă faptul că apariția pământului și a omului în univers au fost pregătite cu exactitate și se datorează unei necesități implacabile, și nu hazardului sau evoluției naturale.

Astfel, dacă densitatea universului ar fi fost diferită cu 0,000 000 000 0001% atunci nici stelele, nici galaxiile, nici pământul nu s-ar fi putut forma. Iar dacă în prima secundă de după big bang rata de expansiune a universului ar fi fost mai mică de 1 la o sută de mii de milioane de milioane, universul ar fi fost o nebuloasă de gaz și praf nestructurată, dominat de hazard. Astfel de argumente științifice dovedesc faptul că numai o Inteligență Supremă, un Creator, ar fi putut crea un univers atât de organizat și inteligibil.

S-a creat teoria existenței unei infinități de universuri. Numai că ipoteza infinității de universuri este foarte de greu de demonstrat, chiar și numai sub aspect formal, matematic. Iar dacă ar exista nu un univers, ci o infinitate de universuri, acestea tot ar trebui să fie create de cineva. Deci ipoteza infinitului de universuri nu exclude necesitatea existenței unui Creator. Este greu de înțeles cum intelectuali și oameni de știință de elită preferă să-și imagineze o infinitate de universuri, de galaxii, de legi și de cicluri cosmice fără nici o dovadă științifică numai să nu admită că există un Creator.

Există mai multe rezultate teoretice care arată că nici spațiile cu mai multe dimensiuni decât trei, nici cele cu mai puține dimensiuni nu sunt potrivite pentru existența unor structuri complexe. Una dintre caracteristicile fundamentale ale materiei este stabilitatea elementelor chimice fără de care ar fi imposibilă existența structurilor moleculare complexe. Elementele chimice sunt stabile pentru că atomii lor sunt stabili. Atomii au de regulă un nivel de energie minim, în care componentele acestora rămân într-o configurație stabilă. Această stare se păstrează până la o intervenție exterioară de natură energetică, ce depășește o anumită intensitate de prag. Conform legilor cunoscute, calculele arată că în varianta unui spațiu cu mai mult de trei dimensiuni, nu mai este posibilă existența acestui minim al energiei (starea fundamentală), ceea ce antrenează o mare instabilitate a materiei. S-a demonstrat că transmisia impulsurilor de undă într-

un mod lipsit de reverberații în spații cu mai mult de trei dimensiuni, spații teoretizate de geometriile neeuclidiene, dar nedemonstrate experimental, este imposibilă. Prin urmare, viața și sistemele complexe, dependente de transmisia cu mare precizie a informației, nu pot exista în lumi în care spațiul are două, patru sau mai multe dimensiuni. Toate acestea arată că există o legătură decisivă între configurația tridimensională a spațiului lumii în care trăim, existența vieții și a omului.

În fizică și în cosmologie, principiul antropic, este un argument științific și filosofic care afirmă că observațiile din Universul fizic trebuie să fie compatibile cu viața conștientă care le observă, să facă posibilă existența unui observator-omul. Altfel spus scopul existenței Universului este omul, care astfel dobândește un rol privilegiat în creație, contestat atâta vreme de către știința raționalistă și descriptivă. Principiul scoate în evidență reglarea incredibil de fină a Universului, care ar exclude hazardul materialist și ar implica aportul unui Creator, care în dreapta credință ortodoxă este Dumnezeu. Susținătorii argumentului motivează că astfel se explică de ce universul are exact vârsta și constantele fizice fundamentale care fac posibilă apariția și găzduirea vieții conștiente.

Principiul antropic nu trebuie identificat cu antropocentrismul raționalist contemporan care consideră că puterea rațiunii umane este nelimitată, cunoașterea de asemenea, iar omul este stăpânitorul deplin al naturii de care poate să dispună cum dorește. Concepțiile antropocentriste nu admit existența lui Dumnezeu și nu își pun întrebări asupra sensului lumii și a scopului existenței omului, considerând această lume finită ca fiind unica posibilă, neacceptând existența vieții omului în eshatologie. Principiul antropic este, conform cuvintelor arhimandritului Teofil Părăian: „Întâi este Dumnezeu și pe urmă omul, iar omul numai prin Dumnezeu”.

În esență, acesta observă că legile universului și constantele fizice (viteza luminii, forța gravitațională, sarcina electronului) par „reglate fin” (fine-tuned) pentru a permite apariția vieții inteligente. Dacă una dintre aceste valori ar fi variat cu o fracțiune infime, universul ar fi fost un haos steril.

Principiul antropic oferă un cadru modern prin care argumentul pentru un Creator (comun în teologie) capătă o susținere științifică, ajutând la reconcilierea științei și credinței, unde ambele indică spre o ordine și o inteligență din spatele realității fizice²².

IV. Unele concluzii

Dreapta credință ortodoxă este revelată și întemeiată de Dumnezeu și de aceea nu trebuie și nu poate fi dovedită de cunoașterea sensibilă și rațională a omului de știință. Sunt însă foarte importante pentru relația dintre om și Dumnezeu, pentru cunoașterea existenței imanente și transcendente create, dar și pentru cunoașterea lui Dumnezeu, mărturiile pe care știința contemporană le aduce despre adevărurile revelate ale dreptei credințe ortodoxe.

Relația dintre știința contemporană și creștinism este complexă, adesea văzută ca o interacțiune între metode distincte de cunoaștere – știința prin observație și rațiune (lumea naturală) și credința prin revelație (valoarea morală/spirituală) – dar poate fi, de asemenea, una de armonie, unde ambele explorează adevărul din perspective complementare, nu neapărat conflictuale, deși percepția publică o înclină adesea spre conflict.

În prezent relația dintre știința contemporană și creștinism este definită printr-o tranziție accelerată de la modelele istorice de conflict către un dialog interdisciplinar și o complementaritate funcțională. Această interacțiune este modelată de noile frontiere tehnologice, precum fizica cuantică, astronomia, inteligența artificială și bioetica.

Teologia creștină contemporană tinde să interpreteze descoperirile științifice nu ca amenințări, ci ca modalități de a descifra raționalitatea creației divine. Atât știința, cât revelația naturală și cea supranaturală, Sfânta Evanghelie sunt văzute ca surse de cunoaștere.

De aceea, „Nu este o coincidență că cei mai mari gânditori din toate timpurile au suflete profund religioase”, afirmă Max Plank, laureat al Premiului Nobel pentru fizică, întemeietorul fizicii cuantice.

Referințe

1. Pentru dezvoltări, a se vedea Arsenie Boca, *Cărarea Împărăției*, Ed. Sfintei Episcopii Ortodoxe Române a Aradului, 2006 și Arsenie Boca, *Cuvinte Vii*, Ed. Charisma, Deva, 2006.
2. *Vreau să schimb lacrimile voastre în bucurie. Antologie de cuvinte duhovnicești ale Părintelui Arsenie Boca*, Ed. Agaon, Făgăraș, 2014, p.54.
3. A se vedea, pentru dezvoltări, Isaac Newton, *The Principia. Mathematical Principles of Natural Philosophy*, Ed., Snowball Publishing, Londra, 2010.
4. A se vedea, Adrian Lemeni, Pr. Răzvan Ionescu, *Teologie ortodoxă și știință*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă București, 200, pp., 321-322.
5. *Ibidem*.
6. Pentru dezvoltări a se vedea, Simon Singh, *Big Bang. Originea Universului*, Ed. Humanitas, București, 2008.
7. A se vedea pentru dezvoltări și Michel-Yves Bollere, Olivier Bonnassies, *Dumnezeu, știința, dovezile. Zorii unei revoluții*, Ed. Școala Ardeleană, Cluj Napoca, 2025.
8. Pentru dezvoltări a se vedea Francis Collins, *Limbaajul lui Dumnezeu*, Ed. Curtea Veche Publishing, București, 2009.
9. John Lennox, *Poate știința explică totul?*, Ed. Nerword Preess, București, 2019.
10. Allan Sandage, Mary Sandage, Jerome Kristian, *Galaxiile și Universul*, Ed. Universității din Chicago, 1975.
11. Constantin Necula și Alexandru Vlad Ciurea, *Regăsirea ființei prin știință și credință*, Ed. Bookzone, București, 2023.
12. Thomas Y Lo, *Evolution and Intelligent Design in a Nutshell*, Ed. Discovery Institute, Seatle, S.U.A, 2020.
13. Roger Penrose, matematician și fizician, a inițiat teoria cu cărți precum „*The Emperor's New Mind: Concerning Computers, Minds, and the Laws of Physics*” (1989), unde susține că mintea umană depășește calculul algoritmic. A se vedea și Niculina Gheorghita, *Cunoașterea și fluxurile de conștiință cuantică*, Ed. Creator București, 2019.
14. Adrian Lemeni, Adrian Sorin Mihalache (coordonatori), *Viață și conștiință în orizontul temporalității*, Ed. Basilica București, 2015.
15. Marius Andreescu, *Cunoașterea rațională și cunoașterea prin credință-Limitele cunoașterii raționale*, în „*Porunca Iubirii*”, Ed. Agaton Făgăraș, 12.01.2024.
16. J. Wheeler, *Bohr, Einstein, and the Strange Lesson of the Quantum*, în: R. Elvee, *Mind and Nature*, Harper-Row, San Francisco, 1982.
17. Jean Staune, I. Staune, în „*On the Edge of Physies*”, în: *Science and Spirit*, 1 apr./ mai 1999, p. 15
18. „*Surpriză: Acordul dintre fizica cuantică, relativitate și Biblie. Știința Modernă și Biblia susțin același lucru*” este o carte sau o temă abordată de Mark Hicks, care argumentează o sinteză între descoperirile științifice moderne (fizica cuantică, relativitatea) și perspectivele Bibliei, sugerând o armonie fundamentală între credința religioasă și știință. Pentru dezvoltări a se vedea Michel-Yves Bollere, Plivier Bonnassies, *Op. Cit.*, pp. 293-295.
19. *Ibidem.*, pp. 291-296.
20. Frank Tipler, *Fizica nemuririi. Dumnezeu, cosmologie modernă și învierea morților*, Ed. Tehnică, București, 2008.
21. Marin Mihalache, *Principiul Antropic*, <https://www.crestinortodox.ro/religie/principiul-antropic-159393.html>
22. Marius Andreescu, *Principiul antropic în filosofie, știință și teologie*, în „*Porunca iubirii*”, Ed. Agaton Făgăraș, 30.09. 2022. A se vedea și Michel-Yves Bollere și Olivier Bonnassies, *Op. Cit.*, pp.169-178.

Două hărți inedite cu Piteștii vechi

dr. Octavian DĂRMĂNESCU

Arheologia și arhivistica vor schimba percepția viitorimii asupra trecutului – sau, de ce nu, o vor întări. Acest postulat nu vine neapărat din simpla deducție, ci din rezultatele materiale ale celor două științe. Acestea, stricte și neutre, vin greu și sunt slab popularizate. La nivel de mase, o percepție istorică se poate schimba natural (nu politic), probabil într-o jumătate de secol sau chiar mai mult! Cele două vechi hărți militare austriece prezentate mai jos nu schimbă neapărat percepția locală asupra propriei identități, dar, după industrializarea din comunism și hiperbolizarea Piteștiului ca „perla Republicii” o reîntoarcere la origini este de-a dreptul binevenită.

În literatura subiectului, ele vin cu ineditul detaliului, dar, după cum am spus, se știa ce fuseseră Piteștii: un orașel de deal, rută importantă, punct de troc și târg viticol. Să ne amintim că târgul viticol se ținea și peste Argeș, în județul Muscel, în zona metocului episcopal, azi parohia ”Târgul Dealului”, la câțiva kilometri de oraș. Dar, cu un Constantin Brâncoveanu cu case la Pitești și sub dealul Piteștiului, la Ștefănești, prezumăm toată zona ca fiind foarte importantă toamna (cel puțin în timpul domniei lui, potrivit jurnalului secretarului său, Curtea se muta la Pitești pentru culesul viilor), dar nu numai, deoarece aici se fac mereu schimburi între cei de la deal-munte și cei de la câmpie.

Prima hartă nu este datată. Potrivit site-ului *arcanum.com*, ea este din secolul al XVIII-lea.

Cercetătorii au scanat și au lipit un puzzle enorm. Avem o hartă imensă a Europei, începând de la posesiunile Habsburgilor în Țările de Jos până la Brăila, unde se termina Țara Românească. Segmentul cu Piteștii însă se poate data strict, deoarece cartograful indică un corp de oaste austriac, datat 1789, cantonat pe ultima terasă a orașului, în zona Turcești-Geamăna. Foarte probabil „Turcești” vine de la un fost punct strategic al unei prezențe militare otomane – prezență accidentală! – , preluat de austrieci cu ocazia războiului. Să ne amintim statutul Principatelor. Acestea plăteau „birul Țării”, deci, potrivit Capitulațiilor, turcii nu puteau staționa aici trupe pe timp de pace – evident, un articol superficial pentru ei.

Informația este inedită: drumul Bucureștilor intra din județul Muscel în zona actuală a ștrandului vechi, după confluența dintre râul Doamnei cu Argeșul. Amintirea acestui pod rămâne, prezența lui fiind dovedită documentar. Interesant este însă paralelismul pe ultimul segment dintre cele două râuri. Astăzi ele se întâlnesc pe un unghi de sub 45 de grade, dar atunci – dacă harta este corectă, ceea ce o prezumăm a fi – erau aproape paralele, întâlnirea fiind bruscă. O veche bănuială este certificată și acum: orașul este mic și se întinde pe prima terasă. Pur și simplu, unde sunt astăzi cartierele Popa Șapcă și Eremia Grigorescu, zonă inundabilă și astăzi, nu era nimic locuit. De altfel,

**Piteștii
într-o
hartă
militară
austriacă,
aprox.
1800**

din primele documente ale Primăriei Pitești, zona Ceair era chiar un ceair, adică locul unde pășteau caii armatei și animalele târgoveților.

Al doilea lucru inedit este ruta Căii București. De pe podul de pe Argeș drumul suia direct, printre tufe, la biserica domnească, marcată cu o cruce roșie. Acolo făcea un unghi drept pentru a se îndrepta spre Curtea de Argeș. Această cotitură drastică facilita comerțul. Acolo era un alt metoc episcopal (cu han și paraclis, demolate, pe locul de astăzi al Casei Sindicatelor) și case al protipendadei. Acest segment în documente se numește "Ulița boierească". Interesant, vechea biserică de lemn devenită de zid Mavrodolu nu este marcată, normal! Vechile pârauri Mislea și Scorobaia se uneau în zona străzii Râurilor de azi și se vărsau în Argeș. Din documentele bisericii domnești un pârau trecea pe lângă ea. Acest traseu îl rememorează azi cursul antropoc de pe strada Victoriei.

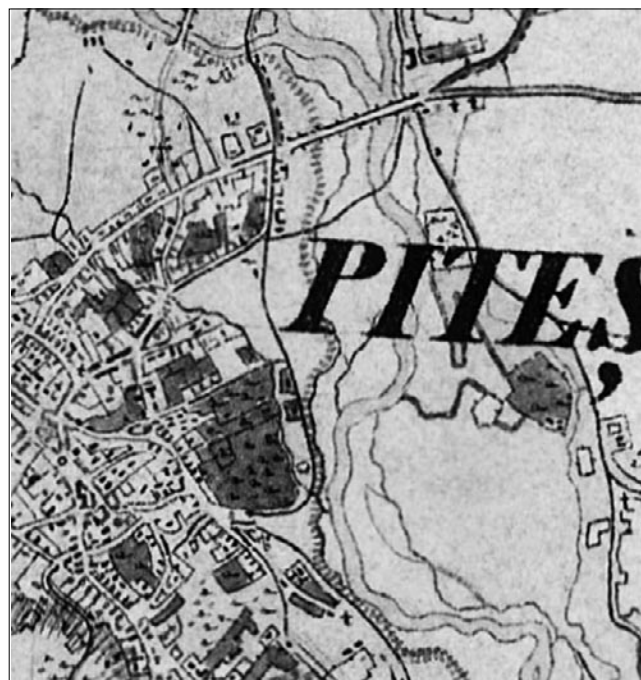
Personal, harta este intrigantă. Prin zona Ceair, din cercetări, trecea pâraul Mislea (arhiva bisericii "Buna Vestire-Greci", cunoscută și "Sf. Mina"). Exista în parohia respectivă chiar strada Mislea pe timpul lui Cuza. Pe când în harta austriacă prin Ceair trece al treilea pârau, Trivalea. Trivalea pe care o prezumăm a se vărsa direct, de la ieșirea dintre dealuri (biserica "Sf. Ioan" de astăzi). În acest caz, ori Scorobaia se unește cu Geamăna Mică (și Mislea trece prin Ceair, harta neprecizând Trivalea), ori Trivalea se varsă prin Ceair.

O altă constatare este situarea orașului pe prima terasă, medievalii neriscând să construiască pe pământ inundabil. Faptul că în a doua hartă, peste o jumătate de secol, târgoveții construiesc și la vale, este strict din nevoi stringente, sociale, Argeșul nefiind sistematizat. Dispunerea bisericilor și a târgului pe „coasta dealului” este naturală, biserica "Intrarea în biserică a Maicii Domnului" de azi (în popor, "Maica Domnului") fiind denumită în vechile Registre mitrice drept "Precesta Veche din coastă". Un detaliu important este plecarea bruscă din piața bisericii domnești a vechii căi a Craiovei, intrare în oraș oficializată cu bariera corespunzătoare aceluiași punct cardinal.

Identificarea bisericilor pare dificilă. Prima, dinspre Sud, este cea domnească. A doua, din dreapta căii Bucureștilor de atunci, este ori "Precesta Veche", ori "Buna Vestire Greci". Dacă ar fi așa, ultima, a patra, ar fi biserica 2 "Sf. Ioan", cea anterioară celei de azi, dar pe același loc. A doua presupunere ia în calcul vechea biserică de lemn "Sf. Nicolae", dar harta, probabil, nu le considera decât pe cele de zid. Este cea mai relevantă hartă a perioadei (aprox. 1800).

A doua hartă publicată de *arcanum.com* este de secol XIX, foarte probabil folosită de trupe în războiul Crimeei (1853-1856). Aceasta prezintă un oraș aproape dublu comparativ cu o jumătate de secol în urmă. Se pot observa ușor efectele primei revoluții industriale, mai ales în demografie, deci și în urbanistică. În primul rând tot segmentul Căii București de la râul Argeș până la curba de la biserica domnească, sterp la 1800, este acum viu, plin de case pe fiecare parte. În dreptul actualei biserici "Sf. Vineri" este marcată o cruce neagră, adică vechea biserică "Sf. Vineri" (în popor, pe atunci, „biserica Ungurelului”, după ctitor), o informație inedită, așadar.

Se continuă dezinteresul urban pentru partea de azi a cartierelor Popa Șapcă și Eremia Grigorescu, zonă de pășunat și agricolă pe atunci. Petele verzi sunt livezi particulare. Să ne amintim că în catagrafia din 1838 a orașului târgoveții își măsoară averea, de exemplu, și prin numărul de pruni. Argeșul făcea două bucle înainte de confluența cu Râul Doamnei, existând un traseu spre Câmpulung Muscel marcat din podurile peste toate aceste cursuri (3 la număr). Așadar, la Pitești Argeșul se traversa pe podul mare, de după confluență, și pe două mai mici, de dinainte de ea. Tot aici, și podul peste Râul Doamnei, probabil în zona de azi a vechiului pod feroviar de după lacul de acumulare de la Valea Mare.

Piteștii într-o hartă militară austriacă, aprox. 1850

Harta prezintă un urbanism precoce înspre cartierul de azi Tudor Vladimirescu, ceea ce nu întâlnim în cea de la 1800. Este vorba despre mahalaua "Tabaci", corespunzătoare bisericii noi "Sf. Ilie". Aici, în vechime, se pare că fusese toponimul Curtișoara, adică curtea domnească a lui Matei Basarab, potrivit supoziției Eugeniei Greceanu care era de părere că Domnia nu își construia domenii în oraș, ci lângă, pentru a nu deranja funciar contribuabilii. Cel mult, domnia construia pe proprietățile ei din oraș biserici, ceea ce întâlnim și la Pitești. Aceași dezvoltare și în alte culori, mai ales cea neagră, corespunzătoare bisericilor "Sf. Ioan" și "Sfinții Îngeri-Buliga". Faptul că în catagrafia din 1831 Magistratul (Primăria) era în culoarea albastră (zona de azi "Târgul din Vale"), una slab dezvoltată potrivit hărții precedente, de la 1800, ne dă amploarea dezvoltării unui oraș de deal în Sud-Estul Europei în Epoca Modernă. Este un avans semnificativ, o „ardere a etapelor”.

Hidrografia locală din această hartă rămâne greu de explicat. Cel mai probabil, sub amprenta ireversibilă a noilor clădiri, vechile Mislea, Trivale, Scorobaia își schimbă cursurile – din cele trei, numai Trivale mai există, insignifiantă, preluată pe final de sistemul urban antropocentric de scurgere. O realitate veche este faptul că în acele decenii Argeșul degaja pe 1,5 km, începând din zona fostelor bucle (azi, parcul "Lunca Argeșului") până în zona de azi a cartierului "Tudor Vladimirescu", un mic pârau. De aceea, revenim la constatarea că vechile orașe nu se construiau în zone inundabile. Acestea, inundabile rar, ocazional, erau redată de către târgoveți pășunatului sau agriculturii. Numai în secolul trecut, din lipsă de spațiu, orașele s-au dezvoltat pe zone de neconceput până atunci în a fi locuite. Soluția a fost una discutabilă: sistematizarea râurilor.

Nicola Kagheorghis, un meșter pietrar grec stabilit în Pitești. Câteva aspecte biografice

dr. Aurel RADU

Nicola Kagheorghis a fost un meșter pietrar grec stabilit la Pitești, care s-a remarcat prin realizarea de monumente funerare, dar mai ales prin monumentele comemorative de for public ridicate în numeroase comune din județul Argeș, dar și în județele limitrofe, în cinstea eroilor neamului morți în Primul Război Mondial.

Acesta s-a născut la 7 februarie 1881, în Panormu, un mic sătuc pescăresc aflat pe insula Tinos (Grecia). La începutul secolului al XX-lea, în România s-au stabilit mai mulți greci din arhipelagul Cicladelor aflați în căutarea unor oportunități economice. Contextul în care s-a stabilit la Pitești nu l-am identificat, însă este posibil să aibă legătură cu căsătoria în 1912 cu Maria Orescu (1891-1964), fiica lui Vasile I. Orăscu (1871-1919) din Târgoviște.

Nicola Kagheorghis a murit la Pitești, în orașul în care și-a desfășurat întreaga activitate artistică, la vârsta de 63 ani (d. 26 august 1944).

În anul 1939, Camera de Muncă din Pitești îi eliberează un Brevet de Meserie pentru meseria de cioplitor în piatră, cu domiciliul în strada Târgu din Vale, nr. 16, deși acesta a activat și în perioada anterioară, fără să aibă un brevet special.

Atelierul său s-a aflat tot pe strada Târgu din Vale, nr. 20, mărturie fiind o poză document în care apare sigla firmei sale: „MARE ATELIER DE SCULPTURĂ ÎN MARMORĂ ȘI PIATRĂ - NICOLA KAGHEORGHIS”. Spre sfârșitul vieții, acesta a locuit într-o casă din strada Exercițiu, nr. 173, casă demolată odată cu sistematizarea urbană comunistă.

De-a lungul activității sale, desfășurată cu precădere în perioada interbelică, Nicola Kagheorghis a realizat numeroase monumente funerare, multe aflate în marele cimitir al orașului, Sf. Gheorghe.

În afară de acestea, importante mărturii ale activității sale sunt monumentele comemorative ridicate în cinstea eroilor din: Albeștii de Argeș (1922), Bradu de Jos (1930), Ciupa – Rătești, Cocu (1931), Colibași, Corbi, Dobrești (1921), Drăganu (1936), Furești – Dobrești (1935), Humele (1921), Leicești – Coșești (1938), Lunca Corbului – Pădureți (1937), Morărești, Prundu – Pitești (1929), Slobozia, Teiu, Topana (1926) – Olt, Uda – Râjlețu Govora (1934), Ungheni (1937) și Valea Mare – Dâmbovița.

În această perioadă, meșterul pietrar Nicola a avut un asociat din familie, Iani Kagheorghis, care a

Nicola Kagheorghis cu soția Maria Orescu. Aceștia au avut un fiu adoptiv, Ioan Kagheorghis (1915-1987), căsătorit cu Eugenia (1919-2013).

Poză de familie. Maria și Nicola Kagheorghis cu fiul Ioan. Atelierul „Foto-Arte” I. Mencer din Pitești. Circa 1922.

realizat monumente de for public, asemănătoare ca școală, însă mai puține, amplasate în: Bradu de Sus, Drăghici – Mihăiești (1929), Găvana – Pitești, Ludești – Dâmbovița (1924), Șerbănești (1925), Țigănești – Topoloveni și Țuțulești – Suseni (1925).

Deși nu am intenționat să realizăm o listă exhaustivă a monumentelor realizate de sculptorul N. Kagheorghis, avem totuși dovada unei activități artistice prolfice, în contextul specific postbelic în care comunitățile rurale încercau cu modestele lor contribuții să păstreze vie amintirea sacrificiului eroilor din Marele Război pentru Întregirea Neamului (1916-1918).

**Camera de Muncă Pitești.
Brevet de Meserie
pentru Cioplitor în piatră,
eliberat la 20 decembrie 1939.**

**Atelierul din Pitești, strada Târgu din Vale, nr. 20.
În imagine, N. Kagheorghis alături de soție, așezată
pe scaun, având în brațe un buchet mare de crini.**

**N. Kagheorghis alături
de unul din monumentele sale,
probabil cel din comuna
Valea Mare – Dâmbovița.**

**Monumentul Eroilor
din comuna Ungheni –
Argeș ridicat în 1937**

**Monumentul funerar al familiei
Kagheorghis din Cimitirul
Sf. Gheorghe din Pitești.**

O familie numeroasă din Grecia interbelică. Din textul în limba neogreacă aflat pe versoul fotografiei, aflăm că N. Kagheorghis a avut o soră Margaro căsătorită Perakis. Textul a fost transcris și tradus de Loredana Dască, paleograf la Arhivele Naționale – București. Dragă frate Nicola, primește prezenta fotografie de familie ca să o ai ca amintire. Te sărutăm familial. Sora ta, Margaro Perakis. (Αγαπιτέ αδερφέ Νικόλα λαμβάνης την παροῦσαν Οἰκογενιακὴν μου φωτογραφίαν νὰ τὴν ἔχεις ὡς ἐνθύμιον Σᾶς φιλοῦμε οἰκογενιακῶς ἡ Ἀδελφίσου Μαργάρω Περάκης).

Casa familiei Kagheorghis din Pitești, strada Exercițiu, nr. 173, construită pe terenul cumpărat în 1931, în stil modernist-utilitar, în linii simple, demolată odată cu sistematizarea acestei străzi în perioada comunistă.

La școala din strada Exercițiu, în perioada comunistă. În imagine, Casian Kagheorghis din Pitești, nepotul meșterului pietrar, prin amabilitatea căruia am avut acces la imaginile prezentate.

1. Denumirea ΜΟΝΟΜΕΤΕΡΟ ΕΡΓΕΙΟ	2. LOC DE PROVENIENȚĂ Ποσειδών-ΡΕΣΣΙΝΑ, Δωδεκ. νησ.	3. FOTO-ORIGIN
4. AUTORI N. KAGHEORGHIS	5. DATA 1929	6. ATELIER-ȘCOALA N. KAGHEORGHIS - ΠΙΤΕΣΤΗ
7. DIMENSIUNI 1,25m	8. FUNCȚIE	
9. MATERIALE, TEHNICA Cămin de Pitești, plase de marmură	10. DESCRIȚIE Τεχνική: τσιμεντοειδής, σιμεντ με πλάτη πηλ. - τοιχία με μολύβδινο. Λεπτομέρεια: σιμεντ με οπτα, οι π. μαρμαρίδι, οι π. οπτα με σιμεντ. Λεπτομέρεια: σιμεντ με οπτα, οι π. μαρμαρίδι, οι π. οπτα με σιμεντ. Τεκτ: σιμεντ, σιμεντ, σιμεντ, σιμεντ.	11. STADIU DE CONSERVARE Data: / / Clasa: / /
12. IDENTIFICAREA ISTORICĂ, ARTISTICĂ, DOCUMENTARĂ SAU ȘTIINȚIFICĂ Μονομετέρο κτιρίου νεοκλασικού ύψους 194/198/199	13. ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ	14. ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ Data: / / Clasa: / /
15. ΜΕΤΕΠΙΣΤΗΡΗΣΗ	16. ΜΕΤΕΠΙΣΤΗΡΗΣΗ	17. ΜΕΤΕΠΙΣΤΗΡΗΣΗ

Comuna Prundu – Argeș.
Fișa monumentului eroilor
căzuți în Primul Război Mondial,
monument realizat de
N. Kagheorghis - 1929 - Institutul
Național al Patrimoniului, 2023.

Gust și mâncare în basmele românești

dr. Marin TOMA

Cultura populară românească este un univers fascinant. Credințe vechi se împletesc cu filosofii și concepte creștine; îngeri și draci își au locul într-un panteon din care nu lipsesc strigoi, ștife, iele și multe alte ființe pe care simțurile noastre și ideile noastre moderne nu le mai înțeleg și nu le mai acceptă. Și, totuși, în mentalul nostru colectiv există. Poveștile noastre populare povestesc despre trecut, despre strămoși și despre lumea la care ei se raportau, o lume ascunsă în colțurile ființei noastre. Aceste surse de cercetare sunt cât se poate de bogate și de darnice cu cel curios și în privința gastronomiei, după cum se va vedea mai jos. Nu vom găsi aici cărți de bucate, nici descrieri elaborate ale unor petreceri boierești și domnești. Nu vom afla nici liste cu alimente, nici prețul lor, nici ingrediente și produse culinare aduse din afara granițelor. Ce vom afla însă este o împletire de limbaj popular și de obiceiuri culinare, toate așa cum erau ele trăite și povestite în trecut. Stăpânul tuturor acestora este foamea, dovadă că, mai presus de orice, mâncarea era o necesitate și nu un răsfăț, o nevoie și nu o artă. Redăm mai jos propoziții și fragmente din basmele populare românești cu privire la mâncare și gust, la obiceiuri culinare, având certitudinea că nicio descriere a lor nu le va putea egala sinceritatea și puterea de a emoționa¹.

Foamea

Să o îmbrace cu cal cu tot².
Își lingeau și degetele când mâncau³.
Acesta nu se putea sătura mâncând⁴.
De m-ar lua și pe mine feciorul acela de boier ce trece p-aci, eu i-aș sătura curtea cu o pită⁵.
Slab și pipernicit de parcă mânca numai vinerea⁶.
Băiatul îmbuca lupește căci nici el nu mai știa de când nu mâncase⁷.
Foamea îi dăte în știre că el încă viază⁸.
Erau atât de săraci încât nu aveau după ce bea apă⁹.
Abia puneau pe-o măsea¹⁰.
Ei erau săraci de n-aveau după ce bea apă. Când mălai aveau, n-aveau sare; când aveau sare și mălai, n-aveau legumă¹¹.
Rupând-o foamea¹².

Trăia tot cu noduri fripte învăluite cu răbdări prăjite¹³.

Nu a mai căpătat ce să rumege, cu ce să-și ostenească fălcile și cu ce să-și îndoape foalele¹⁴.

De răbdări s-a săturat ca de mere acre, iar copiii i se trânteau pe jos de foame¹⁵.

Era lat de foame¹⁶.

Să capăt o bucată de mămăligă să nu pier de foame¹⁷.

Și se puse iute la masă și începu să dea fălci bucatelor de nu-l întreceau trei flămânzi¹⁸.

Ei, dragul meu, zise râzând cam în buze unchiașul, foamea este cel mai bun bucătar¹⁹.

Când a văzut aici în biserică pe o masă o mulțime de colaci frumoși, fel de fel de poame, caș și brânză, l-a cuprins o poftă de mâncare de-i curgeau balele din gură, nu alta²⁰.

Îl răzbise foamea²¹.

Mațele îi chiorăiau cumplit și foamea și oboseala îl doborau nu alta²².

N-ai flămânzit încă²³?

Cine-i sătul, îi și fudul²⁴.

Zicale, proverbe și altele

A găti merinde de drum²⁵.

Te mâncam fript; acum însă m-ai mâncat tu pe mine²⁶.

Nu toate muștele fac miere²⁷.

Nu se mănâncă tot ce zboară²⁸.

Șezi în casă și vezi de zarzavaturile de la bucătărie²⁹.

Vorba îi curgea din gură ca mierea, boiul îi era așa de gingaș, încât îți venea să o bei într-o bărdăcuță de apă³⁰.

Găti niște bucate înfricoșate³¹.

A dobândi un os de ros³².

Îi venea de drag să o soarbă într-o lingură de apă³³.

Se uita la dânsa ca la un cireș copt³⁴.

Nu mai mănânc pâine și sare cu tine pe un talger³⁵.

Să își mănânce amarul împreună³⁶.

Trăgând din viori de credea că mănâncă foc³⁷.

Când văzu ce plăcintă i se pregătește³⁸.

Se repezi asupra lui George ca să îl soarbă pre el³⁹.

Mâncar-ar lupii carnea calului⁴⁰.

Se feri ca de oala mălaiului să nu dea în clapcă⁴¹.

O fată frumoasă, frumoasă, de parcă era făcută din zahăr⁴².

Eram și eu p-acolo și la masa-împărătească/Căram mereu la vatră lemne cu frigarea/Duceam eu la masă glume cu căldarea/pentru care căpătai un năpârstoc de ciorbă, ș-o sântă de cociorbă pentru cei ce-s lungă vorbă⁴³.

Pâine albă ca fața lui Dumnezeu⁴⁴.

De gândeai să o mănânce cu ochii⁴⁵.

Crește carnea pe el de mulțumire⁴⁶.

N-ar fi mâncat cu el dintr-un blid⁴⁷.

Împărăția zmeilor a pus-o de mămăligă⁴⁸.

Cu minciuna nu mergi departe. Ori cinezi, ori prânzești cu ea, dar amândouă nu le faci⁴⁹.

Avea ce-i trebuie de rândul gurii. Să mănânce ce-i poftea inima⁵⁰.

Mere roșii ca focul și ca pumnul de mari, să le mănânci și cu ochii⁵¹.

Setea încă îl cocea⁵².

Un drăguț de caș de să-l mănânci cu ochii⁵³.

Bună să vă fie inima/Și mai bună cina/Poftiți la cină/Și mâncare omeneste⁵⁴.

Multe scumpeturi din care să fi mâncat cu lingura și tot nu s-ar fi gătat în veci⁵⁵.

Apoi s-o dat ei ș-o mâncat gospodărește și după ce ș-o pus pântecele la cale, s-o gătit de drum⁵⁶.

Să nu mă umpli de brânză ca frate-tău⁵⁷.

Mănâncă tu cuc singură de ți se face pâinea fiere în gură⁵⁸.

S-au dat la băut, s-au îmbătat cuc⁵⁹.

A sărit ca friptă pe cuptor⁶⁰.

Mâncare și "alimente minune"

Ținu masa trei zile de bucurie; se aflau la masă și chefuliau; gătiră o cină plăcută și numai în vase de aur⁶¹.

Trăistuța cu alune și paharul de vin bun⁶².

Îi puse o masă curată și pe masă niște pâine albă ca zăpada și niște legumă bună de mâncare însă gătită fără multe meșteșuguri⁶³.

Să o bage într-o peșteră părăsită și să îi dea câte un sfert de pâine și o cană cu apă⁶⁴.

Puse de tăie un curcan și îl fripse⁶⁵.

Văzu strugurii: unii copti, alții pârguiți, alții aguridă și alții tocmai în floare⁶⁶.

Să ducă un pepene ales la masa împăratului⁶⁷.

Fură nevoiți a se scula de la masă și a sta în

picioare (robii nu pot ședea cu stăpânii lor la masă)⁶⁸.

Și se puse o masă de-alea împărăteștile. Împrejurul mesei împărătești, o mulțime de alte mese erau puse pentru boierime, pentru negustorime și pentru prostime⁶⁹.

Colac, cratiță, bărdacă⁷⁰.

Boierul se înduplecă și porunci de se făcu o masă de-alea înfricoșatele unde chemă prietenii și pe cei mai de aproape ai lor. Șezură, se înveseliră și se chefură cât le ceru inima. Cucoana însă tot îndesa paharele boierului și el tot bea. Și îi mai dete unul și încă unul până îl făcu cuc. Se îmbătă boierul de se coclise turtă⁷¹.

Țăranul cumpără cu banii pe oul minune mălai, fasole, pastramă, ceapă, ardei, usturoi, pește sărat⁷².

Făcură o azimă, luară și nițică legumă, le puseră în traistă și plecară⁷³.

Codru de pâine și un pahar cu vin⁷⁴.

A pune turta la foc să se coacă⁷⁵.

Ți-oi da poame coapte să mănânci⁷⁶.

Căpătă o azimă caldă și trecând pe la puț, bău apă rece de se răcori, iar când ajunse la grădină mănca poame coapte⁷⁷.

Hrănit cu lapte de oaie⁷⁸.

Strugurii și piersicile sunt bune de mâncare⁷⁹.

Aș mai mânca vreo doi struguri buni, proaspeți⁸⁰.

Fii bună și-mi întinde o bucată de pâine și o gură de apă⁸¹.

Să-mi faci tu mie o turtă de cenușă, muiată cum știi tu, cu apă de cea proaspătă și limpede ca de râu ca să am ce mânca pe cale⁸².

Să coacă un cuptor cu 20 de pite și câteva mălaie⁸³.

Era o supă groasă cu stele care parcă sclipeau, era curechi cu clisă și sângereți, era carne friptă de purcel, erau plăcinte, era vin de cel roșu, pelin⁸⁴.

Era o mămăligă la a cărei umbră puteai bate coasa și așezată pe un cârpător; un blid ca o jumătate de mierță era plin de urechi acru, coala prăjit cum se cade, mai având în el și câteva mărunțișuri⁸⁵.

Din pivniță un ulcior de vinars⁸⁶.

Câștigă de-un taler mai făină, mai brânză, mai lapte acru⁸⁷.

Și-au fript niște carne pe cărbuni⁸⁸.

O legătură de căpșune de le-o dete copiilor⁸⁹.

Când era mai fript peștele, gustă de sare, dar cu toate că a pus destulă, era ca și când n-ar fi pus. Mai puse deci și gustă iar, dară nici acum nu era sărat deplin și a treia oară puse și mai gustă o dată și o află bună⁹⁰.

Măi, când aş găsi acasă un cuptor de plăcinte⁹¹.
Se apucă femeia şi făcu un cuptor de mălai⁹².
O bucată de colac şi un talger de brânză⁹³.
Făină din poloboc şi lapte acru din putină⁹⁴.
Le duseră şi lor un ou cu zeamă⁹⁵.

De-ţi putea mânca pâinea asta şi de-ţi putea bea
toată apa din carafă, duceţi-vă înainte! De nu, nu!⁹⁶

Viţa, cum o văzu, o opri şi îi dete struguri şi vin.
Mai merse înainte şi dete de păr; iar părul o opri şi îi
dete nişte pere atât de gustoase, încât nu te puteai
sătura mâncându-le. Mai înainte întâlni cuptorul
care-i dete pâine caldă, apoi ogarul care-i dete iepure
fript şi apoi fântâna care-i dete apă rece⁹⁷.

Şi pe măsuţă bliduri de pământ, pâine neagră, apă
limpede şi o bucată de brânză. După ce aşezară
masa, începură să mănânce şi unde mi se puse să
îmbuce Făt Frumos şi să înghiortăie pe nemestecate
ca şi cum s-ar fi băzut şapte nebuni la gura lui. După
ce făcu tot lins-prelins cu fundul în sus, spuse
unchiaşului că n-a mâncat aşa de bine de când s-a
pomenit el pe lume⁹⁸.

Sume-te mânecile, cerne, frământă, fă azimă,
încheagă laptele, taie găscă cea mai grasă, toacă
varza ca fideaua, pune azima în ţest şi găscă la
cuptor, umple plosca cu vin de trei ani...⁹⁹

A mânca miere pe felii de pâine¹⁰⁰.

Eroul cumpără nuci, mere, pere, verdeţuri,
tutun¹⁰¹.

Oamenii se hrăneau acum numai cu carne şi cu
poame, în lipsa seminţelor pentru pâine¹⁰².

Atuncea a împuşcat un porumb, a scăpărat şi a
făcut foc; a smuls porumbul, l-a curăţat şi l-a pus pe
o ţigă şi după ce s-a făcut un jăratec foarte mare, a
început să-l frigă¹⁰³.

La nunta lui Sucnă-Murgă, m-am întâmplat şi eu.
Of! Ce bucate alese mai erau la acea masă, tot numai
fripturi şi copturi ca acelea de le-ai fi înghiţit şi cu
ochii! Dar încă vinurile acelea! Le-ai fi băut pe toate
de nu te-ai fi temut de vreo ameteală! Mie mi-a
plăcut mai ales un fel de friptură de raţă, am mâncat
din ea cât n-am mai putut şi pentru că îmi plăcea aşa
de tare am vârat un picioruş în buzunar ca să-l am de
merinde când m-oi întoarce acasă¹⁰⁴.

După cum am amintit şi mai sus, elementele de
artă culinară românească aşa cum sunt ele oglindite
în basmele româneşti acoperă atât feluri de mâncare
din viaţa de zi cu zi (majoritatea produselor culinare
fiind rezultatul ingredientelor obţinute în
gospodăria proprie), cât şi comportamente,
ustensile şi expresii populare, dintre care o parte
sunt prezente şi astăzi în vocabularul românesc.

Basmele ne scriu despre obiceiurile meselor luate pe
câmp, la ogor, aşternând jos sumanul şi punând pe
el vinul, pâinea şi altele. Tot ele menţionează cum
pădurile româneşti dădeau locuitorilor surse
valoroase de hrană: fructe de pădure (mure, zmeură,
merişoare, afine etc.) şi, mai ales, vânat (câprioare,
capre, potârniche şi multe altele). Printre personajele
basmele româneşti, întâlnim, deopotrivă, oameni,
elemente vegetale şi animale cu însuşiri dintre cele
mai felurite şi mai excepţionale, dincolo de
obişnuitele puteri ale celor comuni. Nu de puţine ori
acestea se împletesc cât se poate de armonios în
numele unor personaje. Iată, de pildă, pentru a
exemplifica toate cele de mai sus: Fata din dafini,
Dafin şi Afin, Măr şi Păr, Prâslea şi merele sale de
aur, Pasărea măiastră, faimoşii Setilă şi Flămânzilă,
cei care dovedesc repede buţi de vin şi cuptoare de
pâine, Cele trei rodii aurite, Pasărea berbecului,
lupul năzdrăvan, Curpă mare şi mulţi alţii. Am
lăsat la final cu bună ştiinţă calul năzdrăvan, fără de
care basmele noastre ar fi cu totul lipsite de farmec.
În felurite locuri, acesta din urmă primeşte
tratament special pentru a se ridica la aşteptările
sale de fiinţă supranaturală. Este hrănit cu orz fiert
în lapte dulce, este spălat în fiecare zi cu apă
neînceptă şi mai mănâncă zilnic câte o baniţă cu
jăratec.

Note:

¹Informaţiile despre arta culinară în basmele
românilor sunt culese din volumele cu acelaşi nume
care au fost editate de Jurnalul Naţional, în anul 2010:
Basmele Românilor, colecţie editată de Jurnalul
Naţional, vol. I-IX, Bucureşti, Editura Curtea Veche,
2010 (în continuare se va cita BR, vol...., numele
basmului, pagina). Fiecare volum a cuprins basme
culese de unul sau mai mulţi autori români, după cum
urmează: vol. I- Petre Ispirescu, vol. II- Dumitru
Stăncescu, vol. III- Ion Pop Reteganul, vol. IV-
Alexandru Vasiliu şi I.C. Fundescu, vol. V- N.D.
Popescu şi Mihai Eminescu, vol. VI- Simion Florean
Marian, vol. VII- I.G. Sbiera, vol. VIII- Ioan Slavici şi G.
Dem Teodorescu, vol. IX-Constantin Rădulescu Codin
şi Tudor Panfilie.

²BR I, *Ileana Sânziana*, p. 19.

³*Ibidem*, p. 23.

⁴*Ibidem*.

⁵BR I, *Înşir-te mărgăritar*, p. 45.

⁶BR I, *Voinicul cel cu cartea în mână născut*, p. 69.

⁷*Ibidem*, p.69.

⁸BR I, *Făt-Frumos cu părul de aur*, p. 90.

⁹BR I, *Fata săracului cea isteţă*, p. 101.

¹⁰*Ibidem*, p. 102.

- ¹¹BR I, *Țugulea, fiul unchiașului și al mătușii*, p. 206.
- ¹²BR III, *Toarceți, fete, că a murit Baba Cloanța*, p. 44.
- ¹³BR III, *Ganul Țiganul*, p. 46.
- ¹⁴*Ibidem*, p. 47.
- ¹⁵*Ibidem*.
- ¹⁶*Ibidem*.
- ¹⁷BR IV, *Triști Copil și Iniia Diniia*, p. 17.
- ¹⁸BR V, *Omul după tărâmul celălalt*, p. 108.
- ¹⁹BR V, *Fata din dafini*, p. 95.
- ²⁰BR VII, *Țiganul cu dor de a fi sfânt*, p. 221.
- ²¹*Ibidem*.
- ²²*Ibidem*.
- ²³*Ibidem*.
- ²⁴*Ibidem*.
- ²⁵BR I, *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, p. 7.
- ²⁶*Ibidem*, p. 8.
- ²⁷BR I, *Ileana Sânziana*, p. 16.
- ²⁸*Ibidem*, p. 17.
- ²⁹*Ibidem*.
- ³⁰*Ibidem*, p. 21.
- ³¹*Ibidem*, p. 23.
- ³²BR I, *Broasca țestoasă cea fermecată*, p. 37.
- ³³*Ibidem*, p. 33.
- ³⁴BR I, *Ileana Sânziana*, p. 28.
- ³⁵BR I, *Însir-te mărgăritari*, p. 45.
- ³⁶BR I, *Voinicul cel cu cartea în mână născut*, p. 65.
- ³⁷*Ibidem*, p. 76.
- ³⁸BR I, *George cel viteaz*, p. 82.
- ³⁹*Ibidem*.
- ⁴⁰BR I, *Greuceanu*, p. 134.
- ⁴¹BR I, *Cele 12 fete de împărat și palatul fermecat*, p. 151.
- ⁴²BR I, *Pasărea măiastră*, p. 202.
- ⁴³BR I, *Făt-Frumos cu părul de aur*, p. 100.
- ⁴⁴BR I, *Copiii văduvului și iepurele, vulpea, lupul și ursul*, p. 225.
- ⁴⁵BR III, *Aflatul*, p. 19.
- ⁴⁶BR I, *Voinicul cel cu cartea în mână născut*, p. 75.
- ⁴⁷BR III, *Trifon Hăbăucul*, p. 5.
- ⁴⁸BR III, *Făt-Frumos zălogit*, p. 33.
- ⁴⁹BR III, *Toarceți, fete, că a murit Baba Cloanța*, p. 43.
- ⁵⁰BR III, *Ganul Țiganul*, p. 48.
- ⁵¹BR III, *Doftorul Toderăș*, p. 102.
- ⁵²*Ibidem*.
- ⁵³BR III, *Omul de omenie nu piere*, p. 108.
- ⁵⁴*Ibidem*, p. 106.
- ⁵⁵BR III, *Măr și Păr*, p. 169.
- ⁵⁶BR IV, *Povestea lupului năzdrăvan și a Ilenei Cosânzene*, p. 104.
- ⁵⁷BR IV, *Grigoraș, fecior de împărat, și pasărea berbecului*, p. 118.
- ⁵⁸BR V, *Sgâmboiu*, p. 197.
- ⁵⁹BR VII, *Tâlharul cel vestit*, p. 193.
- ⁶⁰BR VII, *Fata pe care nu o întrecea nimeni în vorbă*, p. 163.
- ⁶¹BR I, *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, p. 9;11.
- ⁶²BR I, *Prăslea cel voinic și merele de aur*, p. 62.
- ⁶³BR I, *Voinicul cel cu cartea în mână născut*, p. 69.
- ⁶⁴BR I, *George cel viteaz*, p. 79.
- ⁶⁵*Ibidem*, p. 86.
- ⁶⁶BR I, *Făt-Frumos cu părul de aur*, p. 90.
- ⁶⁷*Ibidem*, p. 93.
- ⁶⁸*Ibidem*, p. 99.
- ⁶⁹BR I, *Broasca țestoasă cea fermecată*, p. 36.
- ⁷⁰BR I, *Poveste țărănească*, p. 164,171.
- ⁷¹BR I, *Fata săracului cea isteată*, p. 108.
- ⁷²BR I, *Cei trei frați împărați*, p. 174.
- ⁷³BR I, *Cotoșman Năzdrăvan*, p. 188.
- ⁷⁴BR I, *Pasărea măiastră*, p. 198.
- ⁷⁵BR I, *Copiii văduvului și iepurele, vulpea, lupul și ursul*, p. 225.
- ⁷⁶BR I, *Fata moșului cea cu minte*, p. 236.
- ⁷⁷*Ibidem*, p. 237.
- ⁷⁸BR III, *Aflatul*, p. 16.
- ⁷⁹*Ibidem*, p. 19.
- ⁸⁰*Ibidem*, p. 20.
- ⁸¹BR III, *Făt-Frumos zălogit*, p. 33.
- ⁸²BR III, *Ganul Țiganul*, p. 47.
- ⁸³*Ibidem*, p. 48.
- ⁸⁴*Ibidem*, p. 50.
- ⁸⁵*Ibidem*, p. 51.
- ⁸⁶*Ibidem*, p. 55.
- ⁸⁷*Ibidem*, p. 56.
- ⁸⁸BR III, *Doftorul Toderăș*, p. 97, 98.
- ⁸⁹BR III, *Omul de omenie nu piere*, p. 105.
- ⁹⁰BR III, *Măr și păr*, p. 170.
- ⁹¹BR IV, *Ioan Milea*, p. 5.
- ⁹²*Ibidem*, p. 7.
- ⁹³BR IV, *Povestea lui "Nu Știu"*, p. 60.
- ⁹⁴*Ibidem*, p. 62.
- ⁹⁵BR IV, *Fata de împărat și pescarul*, p. 199.
- ⁹⁶BR IV, *Grigoraș, fecior de împărat, și pasărea berbecului*, p. 117.
- ⁹⁷BR IV, *Sfânta Vineri*, p. 225.
- ⁹⁸BR V, *Fata din dafini*, p. 95.
- ⁹⁹BR V, *Sgâmboiu*, p. 198.
- ¹⁰⁰BR VI, *Sântu Nicolai*, p. 67.
- ¹⁰¹*Ibidem*, p. 70.
- ¹⁰²BR VII, *Babele și moșnegii scăpați de omor*, p. 228.
- ¹⁰³BR VIII, *Petrea Piperiul, Voinicul Florilor și Ciuda Lumii*, p. 125-126.
- ¹⁰⁴BR VII, *Minte-Creață, Busuioc și Sucnă-Murgă*, p. 117.

Despre revista de cultură ARGEȘ, la 60 de ani, cu drag

Jean DUMITRAȘCU

Revista de cultură ARGEȘ a atins borna de 500 de apariții lunare. Mai bine de jumătate au apărut în cadrul seriei noi, cea începută în octombrie 2001. Despre revistă nu pot scrie decât cu drag, ca unul implicat total în facerea și dezvoltarea, număr de număr, lună după lună, a acesteia. E greu să faci istorie literară când ești subiectiv!

În epoca modernă, doar o revistă literară este cea care poate întreține o viață literară vie, permițând dialogul între scriitori, inițiind curente noi literare, publicând creații originale, coagulând diverse forțe, generații și ideologii literare, contribuind la lansarea și consacrarea unor scriitori. Istoria literară română este încă datorare față de cele 2680 de publicații culturale editate în perioada 1790-2000, judecând dimpreună cu I. Hangiu, întrucât un număr infim au beneficiat, până anul acesta (2024), de monografii critice adecvate. Și nu vorbim de reviste efemere, de „foițe” obscure, precum „Miorița” din Ploiești, „Poem” din Turnu Măgurele ori „Speranța” din București, ci dintre cele mai importante. Spre exemplu, revista „Literatorul” a lui Alexandru Macedonski nu și-a găsit istoricul literar ori bibliograful interesat. Nici „Bilete de papagal”, a lui Tudor Arghezi. Nici „Viața românească”. Nici

„România literară”. Nici „Familia”. Nici „Secolul 20”. Nici „Argeș”, încă. Dar cine să mai petreacă, precum mărturisește I. Hangiu că a lucrat la dicționarul său apărut în trei ediții, „aproape cinci decenii de cercetări în biblioteci, arhive și colecții particulare”?

La 1 iunie 1966, ieșea de sub tipar „Argeș”, având și sprijinul necesar al autorităților (obligatoriu), acceptându-se și subtitlul de „revistă politică, socială, culturală editată de către Comitetul județean pentru cultură și artă Argeș”. Din primul colectiv redacțional făceau parte: Baruțu Arghezi, Dan Bițică, ing. C. Budan, Al. Cerna-Rădulescu (secretar general de redacție), Șerban Cioculescu, Mihail Diaconescu (redactor-șef), arh. V. Manu, Augustin Z.N. Pop, Gh. Stănculescu, Gabriel Țepelea, ing. Nicolae Țivilela. Adresa revistei – str. Justiției nr. 6.

Nimeni nu a bănuțat atunci că revista „Argeș” a avut parte, de-a lungul anilor, de o zbuciumată viață internă, cu numeroase mișcări tectonice, cu plecări și reveniri ale unor redactori, cu lupte subterane între scriitorii localnici și cei veniți din București, cu reclamații la Partid și cu multe note informative. Într-un rând, s-a ajuns și în instanță pentru desfacerea abuzivă a contractului de muncă pentru...

lipsă de talent (al lui Marin Ioniță, scriitorul dându-l în judecată pe Tomozei și câștigând). Munca unui istoric literar interesat de revista „Argeș” este dificilă și din alt punct de vedere. La revistă au lucrat ca redactori și unii scriitori care nu au figurat niciodată în caseta redacțională! Precum Ileana Mălăncioiu, Romulus Rusan, Elisabeta Novac ș.a.

Din luna martie 1968, în redacție mai apar: Toma Biolan, Doru Moțoc, ing. Gh. Marinescu, Ion Todor, ca și un nou secretar de redacție: Ion Popovici. În vara anului 1969, Mihail Diaconescu pleacă să predea în Germania, cu o bursă, conducerea revistei fiind preluată, neoficial, de Ion Popovici. Din august, prezentarea grafică și macheta sunt realizate de Mihai Goleșcu. Numărul pe luna octombrie apare fără casetă redacțională și fără redactorul-șef Mihail Diaconescu! Au fost discuții aprinse în interior, fiind acuzată improvizatia. Așa s-a ajuns la soluția Tomozei, solicitat de Dan Rotaru. În mod neașteptat pentru acele vremuri, pe ultima pagină a numărului din octombrie, cu litere de-o șchioapă, se anunța „seria nouă”, cu o nouă formulă grafică (realizată de Vlad Mușatescu) și suplimentul Biblioteca de poezie „Argeș” – Nichita Stănescu, „Cinci degete”. Pe prima pagină a numărului pe noiembrie tronau numele noilor colaboratori: Al. Paleologu, Constantin Noica, Leonid Dimov, Ion Negoitescu, Ion Caraion ș.a. Conducerea e preluată de Gh. Tomozei. Din redacție mai fac parte: Toma Biolan, Lucian Cioată, Dan Cristea, Vasile Ghițescu, Marin Ioniță, Cezar Ivănescu, Corneliu Marcu, Florin Mugur (redactor-șef adjunct), Ion Popovici (secretar general de redacție, până în luna mai, când decedează), Dan Rotaru, Vlad Mușatescu.

Din iunie 1970 se instituie colegiul de conducere: Gh. Tomozei (redactor-șef), Florin Mugur, Al. Cerna-Rădulescu. În februarie 1971, apar noi schimbări: Mugur este explicit redactor-șef adjunct, din colegiu mai făcând parte: ing. Gh. Constantinescu, Constantin Dinischiotu, ing. Mihai Dumitru, V. Firoiu, Constantin Ioniță, ing. Nicolae Păunescu, Augustin Z.N. Pop, Petre Popa, ing. Sava Costache, Gh. Stănculescu, ing. Nicolae Țivile, Gh. I. Vrăneanțu. Din februarie 1972, mai apar în redacție Ion Marin Iovescu, Mihai Moșandrei, ing. Eugen Rădulescu, iar în luna noiembrie dispar Florin Mugur și Al. Cerna-Rădulescu. Din decembrie 1972, prezentarea grafică e semnată Romulus Constantinescu. Din nr. 2/1973 apare ca secretar general de redacție Sergiu Nicolaescu. În martie 1973, Florin Mugur revine în redacție. Din iunie 1973 și până în august, în colegiu intră Vasile Călinescu, Florian Dițuleasa, Marius Giura, Nina Popan și Gh.

Poțincu. Dacă în numărul pe septembrie 1973 noi veniți nu mai sunt prezenți, în numărul pe octombrie revin surprinzător, dar dispare însuși Gh. Tomozei. Din septembrie dispăruse și biblioteca revistei, „Literatorul”. Câteva luni, revista nu precizează cine este redactor-șef, iar numărul pe ianuarie 1974 nu are casetă redacțională! Într-un raport al cenzurii, echipa Tomozei era acuzată că nu acordă atenție cuvântărilor lui Ceaușescu și că nu îi publică pe scriitorii locali, preferând, în schimb, să-l promoveze pe ... Nichita Stănescu (cerberul cita și niște versuri fără... noimă din poetul Necuvintelor!!!!). Revista ajunge să fie editată acum de către ziarul „Secera și ciocanul”, dar rămâne tot sub egida Comitetului județean pentru cultură. Nr. 5/1974 apare abia în iulie, revista devenind trimestrială. Redactor-șef adjunct – Sergiu Nicolaescu. Din colectivul redacțional mai fac parte: Gheorghe Dumitrașcu, Dan Giurea, Corneliu Marcu, Dan Rotaru. Sub conducerea lui Sergiu I. Nicolaescu se înregistrează cea mai mare stabilitate la nivelul colectivului redacțional (în 1997, paginația e realizată de Georgică Din, în locul lui Gh. Dumitrașcu). În 1978, reappare Dan Bițică. În 1981 se apelează la arh. Ion Andrei pentru prezentarea artistică. În 1983, în redacție e adusă Ioana Girardi.

Până în 1989, colectivul rămâne neschimbat: Sergiu I. Nicolaescu – redactor-șef, Cornelia Alecu, Ioana Girardi, Dan Giurea, Dan Rotaru. Cel mai important eveniment din viața revistei se petrece în 1982: din luna mai, revista reappare lunar.

Evenimentele din decembrie 1989 prind revista pe picior greșit. Mulți scriitori locali cereau o schimbare. Sergiu I. Nicolaescu face pasul înapoi și îl propune ca redactor-șef pe Nicolae Oprea, afirmat deja ca unul dintre cei mai importanți critici literari ai generației sale. Numărul pe decembrie (periat de articolele politice) apare sub denumirea de... „Meșterul Manole”!, nume la care se renunță imediat, de teama pierderii sediului și a stocului de hârtie. Până la urmă, primul număr în libertate al revistei „Argeș” apare „sub îngrijirea unui colectiv redacțional coordonat de Nicolae Oprea”, colectiv clarificat la nr. 2 (Miron Cordun și Călin Vlasie). Începând cu nr. 7, revista „Argeș” vine cu alte noutăți: e editată de către Inspectoratul Județean pentru Cultură Argeș, iar responsabil de număr este Călin Vlasie. De numărul 8 este responsabil S.I. Nicolaescu, de nr. 9 – Dan Rotaru, de nr. 10 – Al. Th. Ionescu. Revista este dată afară și din clădirea Prefecturii Argeș, pentru un birou al... Armatei, după ce, în decembrie 1989, fusese alungată din sediul ziarului județean. Cu nr. 11-12 (noiembrie-

decembrie 1990), revista „Argeș” își îmbogățește colectivul. Alături de Nicolae Oprea (redactor-șef), Călin Vlasie (secretar responsabil de redacție) și Miron Cordun, apar Ștefan Găitănaru, Ion Lică Vulpești, Mihai Moșandrei, Vasile Novac. Dar apare și anunțul către cititori că: începând cu nr.1/1991 noua denumire a revistei „Argeș” va fi „Calende”. În acest fel, se urmărea, evitarea strictei localizări, precum și confuzia iscată după Revoluție între publicația noastră și ziarul local rebotezat „Argeșul liber”. Colectivul redacțional își propunea să continue cu fermitate tradiția valoroasă a celor două publicații („Kalende” și „Argeș”, în seriile lor cele mai bune), menținând „Calende” la același nivel de reprezentativitate națională. În ianuarie a apărut, astfel, în același format, noua revistă „Calende”, avându-și sediul la Casa Cărții. Comitetul director era format din vechea echipă: Nicolae Oprea – redactor-șef, Călin Vlasie – secretar responsabil, Miron Cordun, Al. Th. Ionescu. Încă din primul său număr (din ianuarie 1991), „Calende” preciza: redacția revistei „nu renunță definitiv la denumirea veche de „Argeș”, care va fi folosită ca titlu al suplimentului trimestrial consacrat fenomenului cultural local. Orice tentativă de utilizare a acestei denumiri de către instituții sau persoane din afara redacției „Argeș”/„Calende” se consideră ilegală și va fi tratată ca atare”. O situație mai grea nici nu se putea imagina pentru fosta (și glorioasă) revistă „Argeș”! Vreo câțiva ani, „Argeș” a apărut ca supliment trimestrial al revistei „Calende” (un alt supliment, de pildă, se numea „Eros”), până când aceasta din urmă (prin modificările succesive ale echipei redacționale) a renunțat definitiv la supliment.

La un moment dat, „Calende”, din cauza greutăților financiare deosebite, dar și din pricina loviturilor sub centură din partea unor literați (se acuza că nu sunt publicați autori locali) și-a suspendat apariția. Mulți ani, singura publicație culturală locală a fost suplimentul ziarului „Argeșul”, „Săgetătorul”. Cel care are un merit extraordinar în reînvierea revistelor culturale la Pitești îl are fostul director al Centrului Cultural Pitești, Liviu Martin, care, în anul 2001, a convins autoritățile locale, obținând banii necesari pentru editarea unei reviste (totul se reduce la finanțe, în definitiv, restul sunt vorbe, oricât de frumoase sau patetice). Referent la Centrul Cultural și responsabil al „Săgetătorului”, poetul Virgil Diaconu a organizat o amplă „anchetă” în acest sens, animând astfel pe scriitorii locali, chemați chiar să propună un colectiv. Dacă Virgil Diaconu și alți câțiva scriitori apropiați doreau, pur

și simplu, înființarea unei reviste literare, denumită, eventual, „Scrib”, pe parcursul „anchetei” s-au conturat și alte curente: unii se gândeau la „Calende”, alții la „Argeș”, câțiva la „Argeșul literar și artistic”. S-a ajuns și la un concurs de proiecte, la dispute, nemulțumiri (asupra acestora nu insistăm aici și acum). Până la urmă, Centrul Cultural Pitești a decis înființarea revistei „Argeș”, sub egida Consiliului Local și a Primăriei Pitești, și sub conducerea lui Mihail Diaconescu, aceasta fiind înregistrată rapid la registrul de mărci (un lucru pe care revista trimestrială „Cultura” din Pitești nu l-a făcut, ulterior apărând la București o revistă cu aceeași denumire). Simultan, a reapărut și „Calende” (prin grija lui Călin Vlasie). În ianuarie 2003, în sfârșit, cel care militase pentru o altfel de revistă, Virgil Diaconu, se îngrijea de apariția „Cafenelei literare” (ce apare tot sub egida Centrului Cultural și a autorităților piteștene).

Nici viața noii serii a revistei „Argeș” nu a fost una liniștită. După ce revista a aniversat doi ani de la reapariție, obținând mesaje impresionante de solidaritate, Mihail Diaconescu și-a depus demisia, conducerea fiind preluată de subsemnatul, din colectivul inițial mai rămânând alături Marin Ioniță, Simona Fusaru și Romulus Constantinescu. Au plecat, din diverse motive, Laura Popa și Gabriela Matar (secretariat), Adrian Crețu (corectură), Mihaela Fulgeanu-Matei (redactor), Denisa Popescu (redactor-șef adjunct) și Conița Lena. În schimb, au intrat în redacție Dumitru Augustin Doman, Radu Aldulescu și Dumitru Ungureanu (consilier editorial). În luna martie 2005, am reluat Biblioteca revistei „Argeș”, semnificativ, cu întemeietorul acesteia, Gheorghe Tomozei (după ce, în mai 2004, reluasem premiile revistei). Pentru reamintire, în „perioada Tomozei”, în Biblioteca „Argeș” au apărut: Nichita Stănescu, Dan Rotaru, Otilia Nicolescu, Laurențiu Ulici, Toma Biolan, Emil Brumar, Matiana-Ligia Popescu, Floru Mihăescu, Urmuz, Leonid Dimov, Gabriela Melinescu, I. Negoitescu, Miron Cordun, Florin Mugur, Cezar Ivănescu, Elisabeta Niță-Novac, Adrian Păunescu, Geo Bogza, Ion Mona, Vladimir Streinu, Mihai Ursachi. Din ianuarie 1972, Biblioteca „Argeș” primește într-adaos numele de „Literatorul”, fiind publicat, justificativ, un eseu despre Macedonski al Danei Dumitriu. În „Literatorul” mai apar: Miron Radu Paraschivescu, Miron Cordun, C. Stănescu, George Țârnea, George Buzinovski, Mircea Iorgulescu, George Alboiu, Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Mihai Șora, Mihai Grănescu, Maria-Luiza Cristescu, Eugen Barbu, Ion Popa Argeșanu,

Marin Sorescu, Mihaela Minulescu, Barbu Brezianu. Trebuie precizat că, de-a lungul anilor, revista „Argeș” a avut și alte suplimente: „Meșterul Manole”, „Memoria Argeșului”, „Biblioteca Ion Pillat”, „Biblioteca Liviu Rebreanu”, „Biblioteca Poesis”, „Biblioteca Anticipația”, „Argeș Almanah”, „Biblioteca Cireșarii”, „Pagini teleormănene” ș.a.

În 2004, am reluat acordarea premiilor revistei „Argeș”. Trebuie precizat că după 1974, revista a reușit cu mare greutate, și doar din an în paște, să mai atribuie, de regulă, câte un premiu propriu (doar exista atunci „Cântarea României”, se mai inventase și festivalul „Argessis”), cum ar fi cele acordate lui Mihail Diaconescu și Mariana Șenilă-Vasilu. După 1981, situația s-a îmbunătățit substanțial. Au fost, astfel, premiați oameni de cultură precum: Ion Bănuță, Dan Horia Mazilu, Alexandru Balaci, Gh. Marinescu-Dinizvor, Gabriela Adameșteanu, Cornelia Pillat, Nicolae Dobrin, Dumitru Enache, Petru Mihai Gorcea, Adriana Băjan, Marin Ioniță, Irina Petrescu, Dem Niculescu, Sorin Zavulovici, Dan Giurea, Alexandru Boiu, Ludmila Ghițescu, Marian Petry, Marian Mecu, Ion Butnicu, Mihai Drăgan, Valentin Lipatti, Mircea Bârsilă, Nicolae Fulga, Doru Moțoc, Marian Stoica, Teodor Mavrodin, N. Georgescu, Toma Biolan, Narcis Zărnescu, Ion Lică-Vulpești, Nicolae Oprea, Silvestru Voinescu, Petre Popa, Paul Dicu, Mihai Moșandrei ș.a.

În „perioada Tomozei”, la care toți raportează revista „Argeș”, s-au acordat următoarele premii: în 1970, lui Nicolae Balotă – Premiul de onoare, Mircea Horia Simionescu – Premiul pentru proză, Nicolae Ioana – Premiul pentru Poezie, Cezar Ivănescu – premiul pentru dramaturgie, Mihai Ungheanu, Constantin Stănescu și Dana Dumitriu – Premiul pentru critică, Otilia Nicolescu – Premiul pentru debut; în 1971: Emil Botta – Premiul de onoare, Ileana Mălăncioiu – premiul de poezie, Dan Zamfirescu și G. Mihăilă – premiul de istorie literară, Dan Rotaru și Miron Cordun – premiul de debut; în 1972: Radu Boureanu – Premiul de onoare, Mihai Moșandrei și Ilie Purcaru – premiul de poezie, Ion Negoitescu – Premiul de critică, Maria-Luiza Cristescu – premiul de proză, Elisabeta Novac – premiul de debut; în 1973: Nichita Stănescu – Premiul de onoare (pentru întreaga activitate), Ovidiu Hotinceanu – premiul pentru poezie, Ana Blandiana – premiul pentru poezie, Florin Mugur – premiul pentru proză, Tudor Gheorghe – premiul special.

În fine, pentru comparațiile (inevitabile), amintim că la 20 mai 2004, pentru activitatea desfășurată în

anul anterior, revista „Argeș” a acordat Premiul pentru Opera Omnia d-lui acad. Constantin Bălăceanu-Stolnici; premiul pentru literatură – poetului Mircea Bârsilă; premiul pentru știință – acad. Alexandru Boboc; premiul pentru artă plastică – Gheorghe Pantelie; premiul pentru muzică – Gheorghe Gomoiu; premiul pentru teatru – Ion Focșă; premiul pentru publicistică – Mihai Golescu. În 2005, au fost acordate următoarele premii: Premiul Opera Omnia – Radu Cârneli; premiul pentru literatură – Radu Aldulescu; premiul pentru știință – Octavian Sachelarie și Victor Petrescu; premiul pentru artă plastică – Ion Pantilie; premiul pentru muzică – Vochița Stoian; premiul pentru teatru – Luminița Borta; premiul pentru publicistică – P.S. Calinic Argatu. În 2006, cu prilejul aniversării a 40 de ani de la înființarea revistei, au fost acordate următoarele premii: Luca Pițu – Premiul Opera Omnia; Gheorghe Izbășescu – Premiul pentru literatură; acad. Gheorghe Păun – Premiul pentru știință; Robert Turcescu – Premiul pentru publicistică; Mircea Diaconu – Premiul pentru teatru; Moise Mitulescu – Premiul pentru muzică; Ion Aurel Gârjoabă – Premiul pentru arte plastice.

În 2009, mi-am depus demisia, dezamăgit că membrii redacției nu au achiesat la propunerea mea de a face un număr Paul Goma, impunându-l ca șef pe adjunctul meu, Dumitru Augustin Doman, spre supărarea scriitorului Marin Ioniță. O... grevă a foamei inițiată de poetul Valentin Predescu m-a readus șef la revistă pentru câteva luni, după care, când s-au mai liniștit apele, am cedat iar mandatul în favoarea lui D.A.D., știind că o să facă o revistă bună. Și a reușit, a adus noi colaboratori, îndeosebi din generația 80, a fost mai selectiv cu premiile, l-a numit senior editor pe Î.P.S. Calinic. Până la urmă, în urma unor presiuni, D.A.D. a renunțat definitiv la conducere (mai renunțase o dată, redactor-șef pentru o lună fiind Dumitru Ungureanu). Din octombrie 2020, redactor-șef este filosoful Leonid Dragomir, care mizează pe generația „decrețelor”. În ianuarie 2021 am revenit și eu în redacție, ca redactor și corector. De remarcat faptul că încă de la primul număr din 2001 și până în prezent secretar general de redacție este Simona Fusaru.

În încheiere, aș vrea să mulțumesc tuturor celor care au trudit și trudesce la realizarea revistei, colaboratorilor (din județ, din țară și străinătate), celor care ne finanțează (Primăria și Consiliul Local Pitești), celor care au scris despre noi și, nu în ultimul rând, cititorilor, fără de care revista nu ar avea nici o rațiune de a fi!

La mulți și spornici ani!

HARTA

Țărilor de Comunicație

din

JUDEȚUL ARGHEȘU

in anul 1897.

Scara $\frac{1}{200,000}$

BIBLIOTECĂ

LEGENDA

Capitala de Județ	●
Comuna Urbană	○
Reședința de Sub-prefectură	○
Comune Rurale; Cătune	○
Stație de Cale ferată	○
Cariera de piatră	○
Cariera de petrie	○
Cariera de nisip	○
Cale ferată	—
Frontieră	—
Limite între Județe	—
Limite între plăți (plăuți)	—
Căi Naționale	—
Căi Județene	—
Căi Vecinale	—
Căi Comunale	—

